

Міністерство освіти і науки України
Бердянський державний педагогічний університет
кафедра соціальної роботи та інклюзивної освіти

Допущено до захисту

Завідувач кафедрою

 Катерина ПЕТРОВСЬКА

«16» листопада 2025 р.

**ФОРМУВАННЯ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ КУЛЬТУРИ У ЗДОБУВАЧІВ
ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ЯК СКЛАДНИКА
ГРОМАДЯНСЬКОЇ САМОСВІДОМОСТІ**

Кваліфікаційна робота магістра

Виконавець: здобувач другого рівня вищої
освіти, групи м 22 СР

Галузь знань 23 Соціальна робота

Спеціальність 231 Соціальна робота

Освітньо-професійна програма: Соціальна
педагогіка

Альона БАЙСТРЮЧЕНКО

Керівник:

к.пед.н., ст. викладач Анастасія ПОПОВА

Рецензент:

к.пед.н., доцент Анастасія ТУРГЕНЄВА

Запоріжжя – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ЯК ЧИННИКА РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОЇ САМОСВІДОМОСТІ УЧНІВ.....	7
1.1. Поняття волонтерської культури: сутність, структура, значення для розвитку громадянської самосвідомості.....	7
1.2. Основні напрями і форми волонтерської діяльності в освітньому середовищі.....	12
1.3. Соціально-педагогічні умови формування волонтерської культури у здобувачів загальної середньої освіти.....	19
Висновки до першого розділу.....	28
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ЯК СКЛАДНИКА ГРОМАДЯНСЬКОЇ САМОСВІДОМОСТІ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	30
2.1. Організація та методика проведення дослідження.....	30
2.2. Педагогічна модель формування волонтерської культури учнів в умовах освітнього середовища школи.....	36
2.3. Методичні рекомендації щодо формування волонтерської культури у школярів як основи громадянської активності.....	41
Висновки до другого розділу.....	45
ВИСНОВКИ.....	48
ДЕКЛАРАЦІЯ ВИКОРИСТАННЯ ГШІ.....	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	54
ДОДАТКИ.....	60

ВСТУП

Актуальність дослідження. Виховання молоді з активною громадянською позицією, готової до соціально значущої діяльності, є стратегічним напрямом державної політики в умовах сучасних викликів, зокрема війни, кризових ситуацій та необхідності відновлення суспільства. Формування громадянської самосвідомості учнівської молоді неможливе без розвитку в них здатності до безкорисливого служіння суспільству, що природно виявляється у волонтерській діяльності. Саме тому розвиток волонтерської культури в закладах загальної середньої освіти набуває особливого значення – не лише як чинника соціальної активності, а і як механізму становлення відповідального громадянина.

Здобувачі загальної середньої освіти є соціально активною групою, що швидко адаптується до суспільних змін, проявляє чутливість до викликів часу та здатна включатися в соціальні ініціативи. Участь школярів у волонтерських проєктах сприяє розвитку емпатії, відповідальності, готовності до співпраці, формує громадянську ідентичність та глибоке розуміння соціальної справедливості. В умовах воєнного стану та післявоєнної відбудови країни волонтерська активність учнів може стати не лише джерелом реальної допомоги, а й потужним освітньо-виховним ресурсом.

У цьому контексті особливо важливим є створення соціально-педагогічних умов, які забезпечують формування волонтерської культури у здобувачів загальної середньої освіти – культури, що включає систему цінностей, установок, мотивацій, поведінкових моделей, спрямованих на добровільну участь у суспільно корисній діяльності. Такий підхід забезпечує не лише практичну підготовку до волонтерства, але й сприяє розвитку ключових компетентностей для життя у демократичному суспільстві.

Аналіз наукових джерел свідчить, що проблема волонтерської діяльності учнівської молоді знайшла своє відображення у працях багатьох вітчизняних та зарубіжних дослідників. Зокрема, ідеї громадянського та

морального виховання молоді розглядалися у працях А. Макаренка, В. Сухомлинського, С. Шацького. Теоретико-методологічні аспекти волонтерства та соціальної активності молоді аналізуються в роботах З. Бондаренка, Ю. Бريدнікова, Н. Говорухи, О. Гук, В. Леонова, І. Зверєвої, Г. Лактіонової, Н. Борбич, І. Беха, Т. Лях. Розробка програм з формування соціальної активності молоді, мотиваційного компоненту, а також впливу волонтерства на становлення особистості є предметом дослідження М. Паламарчук, А. Коломієць, Т. Алексеєнко.

Однак, попри достатню кількість напрацювань у сфері виховання молоді, недостатньо дослідженим залишається питання формування саме волонтерської культури у здобувачів загальної середньої освіти, зокрема як складника громадянської самосвідомості та через соціально-педагогічні механізми. Це зумовлює появу ряду суперечностей: між потребою суспільства у соціально активній молоді й відсутністю цілеспрямованої системної роботи щодо формування волонтерської культури в закладах середньої освіти; між потенціалом волонтерства як засобу формування громадянських цінностей та недостатнім рівнем його інтеграції в освітньо-виховний процес; між декларативним характером громадянського виховання та необхідністю практичної реалізації таких цінностей через соціально значущу діяльність.

Вирішення означених суперечностей, потреба оновлення соціально-педагогічних підходів до розвитку учнівського волонтерства, а також необхідність формування стійкої громадянської самосвідомості учнів зумовили вибір теми магістерської роботи: **«Формування волонтерської культури у здобувачів загальної середньої освіти як складника громадянської самосвідомості».**

Об'єкт дослідження – процес формування волонтерської культури в учнів закладів загальної середньої освіти.

Предмет дослідження – соціально-педагогічні умови формування волонтерської культури як чинника розвитку громадянської самосвідомості учнів.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати соціально-педагогічні умови формування волонтерської культури здобувачів загальної середньої освіти як складника громадянської самосвідомості, розробити та апробувати педагогічну модель формування волонтерської культури учнів в умовах освітнього середовища школи.

Гіпотеза дослідження. Формування волонтерської культури у здобувачів загальної середньої освіти як складника громадянської самосвідомості буде ефективним, якщо: буде впроваджено цілісну соціально-педагогічну систему, що передбачає поєднання теоретичної, практичної та рефлексивної підготовки до волонтерської діяльності; у процесі формування культури волонтерства буде забезпечена інтеграція виховної, навчальної та позашкільної роботи; учні залучатимуться до реальних волонтерських ініціатив у взаємодії з місцевими громадами та соціальними інституціями; педагогічна діяльність буде спрямована на розвиток у школярів ціннісних орієнтацій, моральної відповідальності, соціальної активності та готовності до громадянської участі; здійснюватиметься постійний моніторинг та корекція педагогічної діяльності відповідно до потреб учнів та соціальних реалій.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати зміст поняття «волонтерська культура» та її значення для формування громадянської самосвідомості учнів.
2. Дослідити напрями, види та особливості волонтерської діяльності учнівської молоді у соціально-педагогічному контексті.
3. Визначити соціально-педагогічні умови, що сприяють ефективному формуванню волонтерської культури у здобувачів загальної середньої освіти.
4. Розробити та апробувати педагогічну модель формування волонтерської культури учнів в умовах освітнього середовища школи.
5. Надати рекомендації для освітніх закладів щодо впровадження системи формування волонтерської культури як засобу розвитку громадянської самосвідомості.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та реалізації завдань дослідження використано такі методи: *теоретичні* – аналіз, синтез, порівняння, систематизація та узагальнення наукових джерел; моделювання та проектування педагогічного процесу; *емпіричні* – анкетування, інтерв'ю, спостереження, бесіда з учнями та педагогами; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний етапи); *діагностичні* – тестування, опитування, соціометрія, методики вивчення рівня сформованості громадянських цінностей та волонтерської активності; *статистичні* – кількісний і якісний аналіз результатів дослідження; обробка отриманих даних із використанням методів математичної статистики.

Теоретична значимість дослідження полягає у науковому обґрунтуванні соціально-педагогічних умов формування волонтерської культури як складника громадянської самосвідомості учнів.

Практична значимість дослідження полягає у можливості використання розробленої моделі та рекомендацій у практиці роботи класних керівників, соціальних педагогів, заступників з виховної роботи та працівників учнівського самоврядування для розвитку волонтерської активності школярів.

Структура магістерської роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел (44 найменувань, з них 2 – іноземними мовами) та додатків на 16 сторінках. Загальний обсяг роботи – 76 сторінок, основний зміст викладено на 58 сторінках. Робота містить 12 таблиць, 2 рисунки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ЯК ЧИННИКА РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОЇ САМОСВІДОМОСТІ УЧНІВ

1.1. Поняття волонтерської культури: сутність, структура, значення для розвитку громадянської самосвідомості

Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується активізацією громадянських ініціатив, зростанням ролі соціальної відповідальності та значення волонтерського руху як важливої складової громадянського суспільства. Події останніх років, зокрема війна в Україні, суттєво підсилили актуальність волонтерства як соціального феномену та освітньо-виховного ресурсу [41]. Школа, як базовий соціальний інститут, має великі можливості для формування у здобувачів освіти основ громадянської самосвідомості, патріотизму, почуття солідарності та готовності до суспільно корисної діяльності. Саме тому педагогічно організоване залучення учнів до волонтерства стає не лише формою практичної реалізації гуманістичних і демократичних цінностей, а й ефективним засобом виховання активного громадянина.

Волонтерська культура у цьому контексті виступає інтеграційною характеристикою особистості, яка поєднує морально-ціннісні орієнтації, знання, уміння та соціальний досвід, спрямовані на безкорисливу допомогу іншим і розвиток громадянської свідомості. Її формування у здобувачів загальної середньої освіти є важливим завданням педагогіки, адже саме в юному віці закладаються засади громадянської ідентичності та соціальної активності.

Волонтерство – це добровільна безкорислива суспільно корисна діяльність, що здійснюється на благо інших людей або громади [42]. У Законі України «Про волонтерську діяльність» надано офіційне визначення: «волонтерська діяльність – добровільна, безкорислива, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами та волонтерськими

організаціями шляхом надання волонтерської допомоги [33]. Волонтерська допомога – роботи та послуги, що безоплатно виконуються та надаються волонтерами та волонтерськими організаціями. Волонтерська діяльність є формою благодійництва» [33]. Таким чином, волонтерство ґрунтується на засадах добровільності, альтруїзму та відсутності матеріальної вигоди [32]. В основі цього явища – громадянська свідомість: прагнення громадян самостійно брати участь у вирішенні суспільних проблем та допомагати ближнім [31].

Поняття «волонтерська культура» відображає не стільки разову участь у добродійній акції, скільки стійку систему цінностей, установок та поведінкових норм особистості, що забезпечує її постійну й усвідомлену участь у волонтерській діяльності. Дослідники розглядають волонтерську культуру особистості як інтегральне утворення, що поєднує морально-ціннісні та поведінкові характеристики волонтера. Зокрема, Ю. Волочій визначає волонтерську культуру особистості як «інтегроване соціальне психолого-педагогічне утворення, яке характеризується як процес і результат сформованості суспільно-значущих інтегративних волонтерських якостей, генетично заданих і соціально набутих у процесі функціонування механізму внутрішньої ціннісно-сміслової регуляції волонтерської поведінки особистості та її зовнішніх волонтерських відносин упродовж спілкування і волонтерської діяльності» [14]. Іншими словами, волонтерська культура – це сукупність мотиваційних установок, ціннісних орієнтацій, моральних принципів, знань та моделей поведінки, що визначають готовність людини систематично і свідомо займатися волонтерською діяльністю на благо суспільства [4]. Відтак, якщо одноразова волонтерська участь може бути ситуативним вчинком, то сформована волонтерська культура означає, що допомога іншим перетворилася на стійку життєву позицію особистості.

У наукових працях виділяють основні компонентні складові волонтерської культури (чи близьких до неї понять, як-от готовність до

волонтерства). Змістовно волонтерська культура охоплює декілька важливих компонентів [20, 27]:

(1) *ціннісно-мотиваційний компонент* – включає гуманістичні цінності й мотиви особистості (милосердя, альтруїзм, емпатія, потреба допомагати, почуття громадянського обов'язку тощо), які спонукають до волонтерської діяльності;

(2) *когнітивний компонент* – сукупність знань про суть і форми волонтерства, обізнаність у цілях, правилах та методах волонтерської роботи;

(3) *діяльнісно-практичний компонент* – володіння практичними вміннями та досвідом участі у волонтерських заходах, необхідними навичками організації та взаємодії у процесі надання допомоги;

(4) *рефлексивно-оцінний компонент* – здатність особистості до аналізу та оцінки власної волонтерської діяльності, критичного осмислення отриманого досвіду, самоконтролю та планування подальшої активності.

Деякі дослідники також виокремлюють *особистісний компонент*, підкреслюючи значення розвитку у волонтера важливих рис характеру (толерантності, наполегливості, відповідальності, комунікативності тощо).

У цілому всі ці компоненти у сукупності формують волонтерську культуру як цілісне утворення – від цінностей і мотивів до знань, дій та саморефлексії.

Важливо відрізнити ситуативне залучення до волонтерства від сформованої волонтерської культури особистості. Разова волонтерська участь – це одноразова акція чи допомога, до якої людина може долучитися під впливом обставин або емоційного імпульсу. Наприклад, школяр може разово взяти участь у благодійному ярмарку чи разово допомогти у зборі коштів для нужденних. Натомість волонтерська культура передбачає, що волонтерство стало невід'ємною частиною свідомості та поведінки особистості. Людина із сформованою культурою волонтерства має стійку мотивацію допомагати, глибоке усвідомлення цінності доброчинності, систематично бере участь у волонтерських проектах і робить це свідомо та відповідально. Таким чином,

якщо разова волонтерська активність ще не гарантує глибинних змін у світогляді, то сформована волонтерська культура є показником громадянської зрілості особистості.

Формування у молодій людини культури волонтерства має прямий вплив на її громадянське становлення. По-перше, волонтерська діяльність розвиває почуття соціальної відповідальності та солідарності. Залучаючись до безкорисливої допомоги іншим, учнівська молодь вчиться усвідомлювати власну роль у житті громади, відчувати відповідальність за благополуччя оточення. У країнах, де волонтерство інтегроване у систему громадянської освіти, воно розглядається як засіб виховання активного громадянина. Зокрема, існує практика обов'язкових волонтерських годин для старшокласників як елементу громадянської освіти – це привчає молодь брати участь у житті громади та формує в них почуття відповідальності за свою країну [10, 11]. Волонтерство допомагає молоді набути важливих соціальних навичок – співпрацювати, виявляти емпатію, спілкуватися з різними групами людей. Досвід благодійності поглиблює емпатію і самосвідомість молоді особистості [9, 10], сприяє формуванню зрілої громадянської позиції.

По-друге, активна участь у волонтерських проектах позитивно впливає на громадянську активність молоді у подальшому житті. Дослідження показують, що підлітки-волонтери мають вищий рівень громадянської залученості в дорослому віці: вони більш схильні брати участь у виборах, громадських ініціативах, відповідально ставляться до обов'язків громадянина [44]. Волонтерська практика в юні роки фактично закладає фундамент для *«лідерства служіння»* в громаді та формування активного громадянина [19]. В процесі волонтерства школярі набувають практичного досвіду демократії: вчать бачити соціальні проблеми і власноруч долучатися до їх вирішення. Це розвиває громадянську самосвідомість – усвідомлення себе як частини спільноти, що може впливати на суспільні процеси [1, 24].

По-третє, волонтерська культура формує у молоді почуття ідентичності та причетності до суспільства. Допомагаючи іншим, учні відчувають себе

членами великої спільноти, об'єднаної спільними цінностями гуманізму. Особливо актуально це в умовах випробувань, які переживає суспільство. Так, під час війни в Україні волонтерський рух став масовим явищем, що об'єднало громадян задля спільної мети – підтримки армії та постраждалих людей. Волонтерство перетворилось на потужний національний громадянський рух за свободу і гідність країни [25, 28]. За короткий час значна кількість українців, зокрема молоді, долучилася до збору коштів, плетіння сіток, доставки гуманітарної допомоги, евакуації людей тощо – все це на волонтерських засадах. Таким чином, волонтерська активність у воєнний час стала вираженням найвищого рівня громадянської самосвідомості та консолідації суспільства. Згуртований на засадах допомоги одне одному народ демонструє зрілість громадянського суспільства. За даними нещодавніх опитувань, частка молоді, залученої до волонтерства в Україні, зросла з 20% до 42% унаслідок повномасштабної війни – це свідчить, що екстремальні обставини пробуджують громадянську активність і готовність до самопожертви заради спільного блага [15].

Таким чином, волонтерська культура є складним багатокомпонентним утворенням, що інтегрує цінності, знання, досвід і поведінкові установки особистості, спрямовані на безкорисливу діяльність на благо суспільства. Її розвиток у здобувачів освіти сприяє становленню активної громадянської позиції, формуванню моральної зрілості, відповідальності та почуття солідарності. Проте для того щоб цей процес став системним і результативним, необхідно створити педагогічно доцільні умови та обрати відповідні напрями і форми роботи у шкільному середовищі.

1.2. Основні напрями і форми волонтерської діяльності в освітньому середовищі.

Формування волонтерської культури у здобувачів загальної середньої освіти передбачає не лише розвиток ціннісних орієнтацій та мотивації до доброчинності, але й створення умов для реальної участі учнів у волонтерській діяльності. Саме практична діяльність надає змогу учням закріпити засвоєні знання, розвинути емпатію, відповідальність і громадянську активність. Ефективність цього процесу значною мірою залежить від того, наскільки різноманітними, змістовними та педагогічно організованими є напрями й форми волонтерської роботи в освітньому середовищі [37, 38].

У сучасних школах волонтерська діяльність може реалізовуватись у різних напрямках – соціальному, патріотичному, екологічному, культурно-просвітницькому тощо – та у формах, що поєднують як індивідуальну, так і колективну активність. Розглянемо їх детальніше.

Соціальний напрям – передбачає допомогу соціально вразливим групам населення. Учні-волонтери можуть опікуватися людьми похилого віку, особами з інвалідністю, дітьми-сиротами або з малозабезпечених сімей, однолітками з особливими освітніми потребами. Наприклад, це може бути шефство над будинком престарілих, збір одягу чи книжок для дитячого будинку, акції проти булінгу в шкільному середовищі тощо [13]. Соціальне волонтерство виховує в учнів милосердя і чуйність, привчає помічати проблеми ближніх.

Національно-патріотичний напрям – волонтерська діяльність на підтримку захисників держави, переселенців та постраждалих від війни. В сучасних українських реаліях цей напрям є надзвичайно актуальним. Учні разом із вчителями організують збір гуманітарної допомоги для військових і цивільних, плетуть маскувальні сітки, пишуть листи підтримки воїнам, проводять благодійні ярмарки для збору коштів на потреби Збройних сил України тощо [8, 13]. Волонтерство в цьому напрямі не тільки приносить користь армії та постраждалим громадам, а й формує у молоді глибоке

усвідомлення патріотизму, особистої причетності до долі країни. Шкільні волонтерські ініціативи, спрямовані «на підтримку ЗСУ», фактично стали частиною патріотичного виховання учнівської молоді [13].

Охорона здоров'я – ще один можливий напрям. Він включає пропаганду здорового способу життя серед однолітків (наприклад, проведення волонтерських лекцій чи флешмобів за здорові звички), а також допомогу пацієнтам. Старшокласники можуть волонтерити у лікарнях чи реабілітаційних центрах, допомагаючи доглядати хворих (звичайно, з урахуванням вікових обмежень і під наглядом дорослих). Волонтерські проєкти можуть бути спрямовані на підтримку онкохворих дітей, донорство крові (поширення інформації про нього серед громади) тощо [7, 13]. Участь у таких ініціативах розвиває співчуття та відповідальність за життя і здоров'я інших.

Екологічний (природоохоронний) напрям – включає волонтерську діяльність, спрямовану на захист довкілля. Учнівська молодь може організовувати прибирання парків і берегів річок, висаджування дерев, сортування і збір вторинної сировини у школі, догляд за безпритульними тваринами, екологічні просвітницькі акції тощо. Ековолонтерство нині стає популярним, оскільки діти гостро реагують на проблеми зміни клімату та забруднення середовища. Шкільні екологічні загони можуть співпрацювати з місцевими еко-організаціями. Така діяльність виховує у здобувачів освіти дбайливе ставлення до природи і почуття відповідальності за спільний дім – планету [5, 13].

Культурно-просвітницький напрям – цей вид волонтерства пов'язаний із підтримкою культури, освіти, поширенням знань. Учні можуть стати волонтерами в бібліотеках (допомога у проведенні заходів, оцифруванні книжок, популяризації читання), в місцевих музеях або будинках культури (екскурсійний супровід, допомога в організації виставок чи вистав). Також школярі можуть проводити просвітницькі кампанії на важливі соціальні теми, розробляти інформаційні матеріали, влаштовувати культурні заходи для

громади. Наприклад, волонтерський клуб може організувати вечір пам'яті, фестиваль національних культур, тематичні виступи – усе це також форми волонтерського внеску у розвиток громади [13, 18]. Культурно-просвітницьке волонтерство розширює світогляд молоді та привчає цінувати нематеріальні суспільні блага.

Медіаволонтерство – відносно новий і цікавий напрям, який виник завдяки розвитку інформаційних технологій. Медіаволонтерство – це добровільна діяльність людей, які використовують свої навички у сфері медіа для допомоги іншим [6, 29]. Зазвичай йдеться про фотографів, журналістів, SMM-спеціалістів, які висвітлюють в інтернеті діяльність волонтерських організацій, розповідають про добрі справи, створюють позитивний інформаційний контент [12]. В шкільному середовищі медіаволонтерство може проявлятися, коли учні допомагають вести сторінки благодійних проєктів у соцмережах, знімають відеоролики про волонтерські акції, пишуть статті чи дописи, що популяризують волонтерський рух [26]. Наприклад, під час війни багато підлітків стали волонтерами-«комунікаційниками», які збирають та поширюють інформацію про потреби і успіхи волонтерських ініціатив – тим самим залучають нових благодійників та підтримку. Медіаволонтерство виконує важливу роль – інформує населення та сприяє залученню нових волонтерів, формує позитивну громадську думку щодо доброчинності [12].

Важливо зазначити, що ці напрями не є взаємовиключними – часто волонтерські заgonи реалізують проєкти на перетині кількох сфер. Головне, щоб обраний напрям був суспільно корисним і водночас близьким самим учням за інтересами. Волонтерство є добровільною діяльністю, тому наявність можливості вибору тієї сфери, яка відгукується в душі школяра, є запорукою його ініціативності та активності [12, 16]. Учитель має допомогти учням знайти ту нішу допомоги, де вони зможуть найкраще себе реалізувати.

В освітньому середовищі існують різні формати залучення школярів до волонтерства – від неформальних одноразових акцій до системної роботи шкільних об'єднань. Розглянемо основні форми.

Шкільні волонтерські гуртки та загони. Багато закладів освіти створюють постійно діючі волонтерські об'єднання учнів – волонтерські загони, клуби або комісії в структурі учнівського самоврядування. Такі гуртки працюють на регулярній основі, мають кураторів з числа педагогів і план роботи. Наприклад, при учнівському парламенті може діяти «центр волонтерів» чи комісія милосердя, яка постійно опікується благодійними проектами. Волонтерський загін може мати свою назву, символіку, місію та план заходів. Організаційно це сприяє системності – учні збираються на засідання, планують акції, розподіляють ролі (голова загону, координатор напрямів, відповідальний за висвітлення тощо) [12, 23]. Створення структури й іміджу волонтерської групи мотивує дітей відчувати себе справжньою командою односторонців. Шкільний волонтерський осередок може співпрацювати з місцевими громадськими організаціями, виконуючи роль своєрідного мосту між школою і громадою.

Участь у ініціативах учнівського самоврядування. Волонтерська активність часто інтегрована у роботу органів учнівського самоврядування – учнівських рад, парламентів, старостатів. Самоврядування може виступати ініціатором волонтерських проектів, координувати їх проведення. Наприклад, шкільний парламент оголошує збір коштів чи речей на благодійність, організовує шкільний ярмарок на підтримку хворого учня, проводить акцію до Дня волонтера тощо. Таким чином лідери учнівського самоврядування набувають досвіду громадської роботи, а решта школярів долучаються за їхньою мотивацією. Важливо, що самоврядування дає можливість самим учням проявити ініціативу – тобто волонтерські ідеї народжуються «знизу», а не лише пропонуються дорослими. Це формує в учнів навички саморегуляції, організаторські здібності та відповідальність за спільну справу.

Шкільні благодійні заходи. Дуже розповсюджена форма – проведення разових або періодичних благодійних акцій у школі. Сюди відносяться ярмарки, концерти, спортивні марафони, виставки, тематичні дні («День милосердя», «Ярмарок добра» тощо), під час яких збираються кошти або ресурси на благодійні цілі. Наприклад, у багатьох школах практикують ярмарки домашньої випічки чи виробів, зроблених учнями: виручені кошти передаються у фонд допомоги (дітям-сиротам, воїнам, постраждалим від стихійного лиха). Такі заходи мають подвійну користь: з одного боку, надається реальна допомога потребуючим, з іншого – вся шкільна спільнота об'єднується навколо доброї справи. Учні, беручи участь, відчують свою значущість і здатність впливати на оточення [12, 30]. Проведення благодійних акцій у стінах школи сприяє вихованню культури благодійності та є дієвою формою практичного громадянського виховання.

Проектна діяльність. Більш поглибленою формою є реалізація учнівських соціальних проектів. Це коли група школярів (наприклад, клас або гурток) визначає певну соціальну проблему і розробляє проект, щоб її вирішити або полегшити. Проект може мати тривалість від кількох тижнів до кількох місяців. Наприклад, екологічний проект «Чиста школа – чисте місто» (система заходів з прибирання і озеленення території), соціальний проект «Наставництво» (старшокласники-волонтери стають наставниками для учнів молодших класів з груп ризику), інформаційний проект «Стоп булінг» (створення учнями команди, яка проводить тренінги і кампанію проти булінгу серед однолітків) [21]. Проектна форма дозволяє учням пройти всі етапи волонтерської ініціативи – від планування і розподілу ролей до реалізації і підсумкового аналізу. Педагоги при цьому виконують роль наставників, спрямовуючи та підтримуючи, але залишаючи учням простір для самостійності.

Співпраця з громадськими організаціями та благодійними фондами. Школа може залучати учнів до волонтерства через партнерство з існуючими волонтерськими організаціями. Наприклад, старшокласники можуть стати

волонтерами місцевого осередку Червоного Хреста, «Української Волонтерської Служби», молодіжних організацій при муніципалітеті тощо. У таких випадках школа виступає як посередник: інформує учнів про можливості, дає згоду батьків (для неповнолітніх) і координує взаємодію. Учні можуть брати участь у міських волонтерських заходах, всеукраїнських акціях (наприклад, допомога під час марафонів, суботників, проєктів з цифрової грамотності літніх людей тощо). Співпраця з зовнішніми організаціями розширює горизонти учнів і дає відчуття себе частиною ширшого волонтерського руху. Зазвичай шкільне волонтерство не існує у вакуумі – «шкільні волонтери зазвичай діють не індивідуально, а у співпраці з благодійними фондами та установами» [12, 22], які забезпечують необхідну базу та юридичний супровід заходів.

Інтеграція волонтерства в освітній процес. Ще одна ефективна форма – включення елементів волонтерської діяльності у навчальний та виховний процес школи. Наприклад, проведення «уроків доброчинності» або факультативів, присвячених соціальній службі. На уроках громадянської освіти, історії чи літератури можна обговорювати приклади волонтерства, влаштовувати зустрічі з відомими волонтерами. На годинах спілкування класні керівники можуть ініціювати волонтерські міні-проєкти (збір книг для бібліотеки, допомога ветеранам мікрорайону, привітання малечі в дитсадку тощо). Також існують волонтерські гуртки як форма позакласної роботи. Інтеграція волонтерської тематики у навчальні завдання підвищує виховний ефект: так, учням можна запропонувати зробити проєкт або презентацію про вплив доброчинності на суспільство, провести невелике дослідження про зв'язок благодійності і рівня щастя, розробити план соціальної акції – і таким чином навчальна діяльність поєднується з волонтерським змістом [12]. Такий підхід не лише дає знання, а й формує практичні вміння і цінності.

Організація успішної волонтерської діяльності школярів неможлива без підтримки дорослих – педагогічного колективу, адміністрації, батьків. Учні потребують наставництва, особливо на початкових етапах. Вчителі та класні

керівники виконують кілька важливих функцій. По-перше, мотиваційна функція: педагог має пояснити дітям цінність волонтерства, надихнути їх власним прикладом. Як зазначають методичні рекомендації, дуже важливо пояснити учням, чому допомога іншим має велике значення, навести реальні історії успішних волонтерських ініціатив – це захоплює дітей і спонукає їх долучатися [12]. По-друге, організаційна функція: дорослі допомагають спланувати заходи, забезпечити безпеку, зв'язок з іншими інституціями. Особливо це стосується неповнолітніх – законодавство визначає, що волонтерство осіб 14–18 років здійснюється лише за згодою батьків, а деякі види допомоги (в медзакладах, в районах надзвичайних ситуацій, безпосередньо ЗСУ) неповнолітніми не можуть надаватися [12]. Тому школа і педагоги несуть відповідальність за дотримання нормативних обмежень та створення безпечних умов праці юних волонтерів. По-третє, координаційна та виховна функція: соціальний педагог чи призначений координатор волонтерів у школі відстежує хід проектів, допомагає вирішувати проблеми, підтримує зв'язок між учасниками, проводить виховні бесіди, заохочує рефлексію учнів щодо отриманого досвіду.

Нарешті, дуже важливою є роль особистого прикладу педагога. Учні значно більш вмотивовані, коли бачать, що їхні наставники самі беруть участь у доброчинності. За словами експертів, особистий приклад вчителів є найкращою мотивацією: коли педагог ділиться власним волонтерським досвідом, розповідає про свої добрі справи і досягнення – це надихає учнів набагато сильніше, ніж просто теоретичні розмови [12]. В українських школах є чимало вчителів-волонтерів, які під час війни плетуть маскувальні сітки, готують їжу для військових, організовують гуманітарну допомогу – діти, бачачи це, переймаються духом волонтерства і прагнуть долучитися. Учитель-координатор волонтерів може стати справжнім лідером волонтерського руху у школі, створюючи навколо себе активну спільноту учнів і навіть батьків.

Різноманітні напрями і форми волонтерства в школі не лише задовольняють конкретні потреби, а й сприяють розвитку у здобувачів освіти

ключових компетентностей і особистісних якостей. Через соціальні проекти учні вчаться співпраці та командній роботі, набувають комунікативних навичок у взаємодії з різними людьми. Організація заходів розвиває ініціативність, лідерство, уміння планувати та вирішувати проблеми. Волонтерство в сфері культури чи просвітництва збагачує знання з мистецтва, історії, виховує повагу до культурної спадщини. Екологічні акції формують екологічну грамотність та відповідальність. Участь у благодійних проектах розвиває соціальну та громадянську компетентність, оскільки учні практично реалізують права і обов'язки громадянина, впливають на життя громади. Зрештою, волонтерська діяльність сприяє вихованню у школярів цінностей демократії та гуманізму, закріплюючи їх у конкретних справах, а не лише на словах. Таким чином, впровадження різноманітних форм волонтерства в освітньому середовищі працює на досягнення головної мети – формування активної, відповідальної, згуртованої молоді, здатної брати участь у суспільному житті.

Отже, аналіз напрямів і форм волонтерської діяльності в освітньому середовищі свідчить, що школа має значний потенціал у розвитку соціальної активності та громадянської самосвідомості учнів через практичне залучення до доброчинності. Водночас ефективність цієї роботи визначається не лише різноманітністю форм, а й наявністю відповідних соціально-педагогічних умов, які забезпечують мотивацію, підтримку та сталий розвиток учнівського волонтерства.

1.3. Соціально-педагогічні умови формування волонтерської культури у здобувачів загальної середньої освіти.

Формування волонтерської культури учнів – складний і тривалий процес, який передбачає не лише залучення школярів до доброчинних ініціатив, а й створення певного соціально-педагогічного середовища, що сприяє розвитку відповідних цінностей, мотивів та соціальних навичок. Волонтерська діяльність не виникає стихійно – вона потребує системної

підтримки з боку школи, громади, сім'ї, педагогічного колективу та держави. Саме тому важливо визначити ті соціально-педагогічні умови, за яких можливо забезпечити ефективне становлення культури волонтерства серед здобувачів освіти.

Під соціально-педагогічними умовами у науковій літературі розуміють сукупність обставин, впливів і ресурсів соціального та педагогічного середовища, які полегшують або уможливають ефективне протікання певного виховного чи навчального процесу. Стосовно нашої теми, це ті умови в школі та навколишньому соціумі, які забезпечують успішне формування волонтерської культури учнів. Формування сталих цінностей і установок волонтера – процес багатогранний, який відбувається на перетині впливів школи, сім'ї, громади, державної політики у сфері молоді тощо. Тому система взаємодії школи, громади, сім'ї, педагогічного колективу та самих учнів є визначальною умовою виховання культури волонтерства. Участь громадян у суспільному житті загалом є невід'ємним чинником становлення громадянського суспільства [17], а волонтерство – яскравий приклад такої активної участі. Завдання школи – створити сприятливе середовище, яке б мотивувало учнів до волонтерства і підтримувало їхню активність.

Виділяють кілька ключових умов, необхідних для ефективного виховання волонтерської культури серед учнівської молоді. Розглянемо їх детальніше.

Позитивний ціннісний клімат у шкільному середовищі. Школа повинна цілеспрямовано формувати атмосферу доброзичливості, взаємопідтримки і милосердя. Виховний простір, де поважають гідність кожної особистості, заохочують допомогу ближньому, пропагують толерантність і емпатію, є благодатним ґрунтом для зародження волонтерських ініціатив. Волонтерство базується на духовно-моральних принципах та існує завдяки таким цінностям, як милосердя, терпіння, доброта, співчуття, турбота про ближнього, небайдужість [17]. Тому у школі важливо плекати саме ці чесноти – через бесіди, літературу, приклади з життя, відзначення міжнародного Дня

волонтера, тематичні стенди тощо. Коли учні бачать, що добрі справи визнаються і шануються у їхній спільноті, у них самих виникає прагнення їм наслідувати. Наявність гуманістичних цінностей у шкільній культурі – перша і необхідна умова того, щоб волонтерська діяльність сприймалася учнівською молоддю як природна і почесна.

Підтримка і залучення педагогів та адміністрації. Волонтерська культура формуватиметься успішніше, якщо дорослі у школі відіграватимуть активну роль у цьому процесі. Необхідно, щоб адміністрація закладу позитивно ставилася до учнівського волонтерства, включала його у річні плани роботи, створювала організаційні можливості (виділення часу, приміщень, інформаційна підтримка). Педагогічним працівникам важливо самим бути провайдерами волонтерських цінностей: як зазначалося, особистий приклад вчителя дуже впливає на учнів [10]. Якщо класний керівник або директор школи сам є волонтером у громаді, ініціює благодійні акції, це надихає школярів і знімає можливий скептицизм. Крім того, педагоги виконують роль координаторів: вони допомагають учням організуватися, підказують ідеї, налагоджують контакти з зовнішніми організаціями. Шкільний психолог і соціальний педагог можуть проводити спеціальні тренінги з розвитку емпатії, комунікації, командної роботи – тобто готувати учнів до волонтерської діяльності психологічно. Формування готовності волонтера до діяльності – це окреме завдання, яке включає і мотиваційну, і психологічну, і практичну підготовку [17]. Заохочуючи учнів, підтримуючи їх ініціативи, педагоги створюють атмосферу довіри, в якій молодь не боїться проявляти активність.

Партнерство школи з громадою та волонтерськими організаціями. Однією з умов, що значно розширюють можливості учнівського волонтерства, є налагодження тісної взаємодії школи із зовнішніми партнерами: громадськими і благодійними організаціями, місцевими органами влади, соціальними службами, бізнесом (в частині корпоративної соціальної відповідальності) тощо. Участь школи в загальноміських чи національних

волонтерських програмах дає учням реальні платформи для діяльності. Наприклад, школа може співпрацювати з міським молодіжним центром: спільно проводити тренінги для волонтерів, відправляти учнів на міські акції. Благодійні фонди можуть залучати шкільних волонтерів до своїх проектів (прибирання парків, допомога тваринам, сортування гуманітарної допомоги тощо). Дуже важлива також співпраця з місцевою громадою: залучення батьків, мешканців мікрорайону до шкільних акцій. Інтеграція батьків у волонтерські проекти учнів створює єдиний ціннісний простір «школа – сім'я» і посилює ефект. Як зазначається, залучення батьків як партнерів у спільні волонтерські акції зближує сім'ї та формує спільні цінності виховання [10]. Поза тим, партнерство з благодійниками і спонсорами також є умовою сталості ініціатив: наприклад, місцевий бізнес може підтримати шкільний волонтерський рух ресурсно (надати матеріали, транспорт тощо). Дослідники підкреслюють, що розвиток волонтерства потребує налагодження співробітництва волонтерських формувань з благодійниками для забезпечення їхніх проектів ресурсами [17]. Отже, відкритість школи назустріч соціальним партнерам і формування навколо неї мережі підтримки – важлива умова успіху.

Інтеграція волонтерства у навчально-виховний процес. Щоби волонтерська культура стала органічною частиною особистості учня, тема доброчинності має пронизувати різні аспекти освітнього процесу. Це означає, що школа цілеспрямовано включає волонтерську діяльність у свою виховну систему: плануються виховні години про волонтерство, проводяться тематичні тижні, конкурси творчих робіт (напр. есе або малюнків на тему «Добро очима дітей»), запрошуються на зустрічі представники волонтерських організацій. Волонтерська проблематика може інтегруватися й у предметне навчання – скажімо, на уроках історії розповісти про рух Червоного Хреста, на уроках літератури прообрази милосердя в класичних творах, на громадянській освіті – про роль волонтерства у громадянському суспільстві. Також поширюється практика створення при школах волонтерських гуртків

або клубів за інтересами (екологічний клуб, милосердя, туризм і краєзнавство з волонтерським ухилом тощо). В позаурочний час проводяться тренінги, ігри, квести, що формують у дітей проактивну позицію та навички командної роботи [10, 13]. Усе це формує у свідомості учнів міцний зв'язок між шкільним навчанням і реальним життям, показує, що здобуті знання та цінності можна і треба застосовувати на благо суспільства. Коли волонтерська діяльність перестає бути чимось «поза школою», а стає частиною освітнього середовища, зростає і її статус в очах учнів.

Формування мотиваційної готовності учнів. Щоб учнівська молодь активно включалася у волонтерство, важливо цілеспрямовано працювати над їх мотивацією. Однією з умов є проведення спеціальних мотиваційних заходів: тренінгів, зустрічей з волонтерами, рольових ігор, що демонструють значущість добродійності. Наприклад, школа може організувати яскраву стартову подію на початку навчального року, присвячену волонтерству – з іграми на командування, переглядом відео про відомі волонтерські проекти, запрошенням волонтера-героя, який поділиться своїм досвідом [13]. Це допоможе емоційно залучити учнів. Також ефективні конкурси соціальних проектів серед шкільних колективів – елемент змагання додає ентузіазму. Важливо дати дітям відчуття дотичності до важливих соціальних процесів, навчити співчувати і радіти від допомоги іншим [13]. Тобто, не чекати, поки мотивація виникне сама собою, а цілеспрямовано її культивувати педагогічними методами.

Організація простору для рефлексії і оцінки досвіду. В процесі волонтерської діяльності учні набувають нового досвіду, який потребує осмислення. Однією з соціально-педагогічних умов успішного розвитку волонтерської культури є створення можливостей для регулярної рефлексії учасників. Після проведення кожної акції чи проекту варто організувати обговорення: що вдалося, які були труднощі, що відчували волонтери, який внесок зробили. Це можуть бути колективні збори волонтерського загону, написання учнями коротких есе чи анкет про свій досвід, творчі звіти

(стіннівки, відеоролики) про виконану роботу. Здатність до аналізу власної діяльності, особистісних досягнень, уміння побачити свої сильні та слабкі сторони, саморегуляція – важливий компонент волонтерської культури. Тому школа має навчити молодих волонтерів рефлексувати. Включення до плану роботи заходів з аналізу виконаної роботи та обговорення результатів є необхідним [13]. Наприклад, після благодійного ярмарку провести круглий стіл учасників, де вони поділяться, що їм це дало. Рефлексія закріплює навчальний ефект волонтерства та сприяє плануванню подальшої активності. Також важливо навчити учнів відзначати і цінувати свій вклад: нехай усвідомлення зробленої доброї справи стане для них джерелом гордості й мотивації рухатися далі.

Визнання та заохочення волонтерських зусиль. Мотивація учнів підтримується, коли їхня волонтерська діяльність отримує позитивне підкріплення. Хоча волонтерство за своєю природою безкорисливе, психологічне заохочення є важливим чинником. Школа може запровадити систему морального заохочення волонтерів: грамоти, подяки на шкільних лінійках, відзнаки «Волонтер року», інформаційні матеріали про кращих волонтерів на сайті чи стендах. Позитивне підкріплення мотивує: публічне визнання досягнень учнів, висвітлення їх успіхів у соціальних мережах чи місцевих ЗМІ підвищує статус волонтерства в очах однолітків [13]. Важливо, щоб кожна дитина відчувала: її внесок помічений і цінний. Це стимулює продовжувати діяльність і залучає нових учасників. Крім того, до заохочення можна віднести й нематеріальні, але значущі моменти: довірити активним волонтерам відповідальні ролі, дати їм більше автономії (самим планувати акції). Як зазначають фахівці, успішній організації сприяє надання учням автономії у виборі та прийнятті рішень й обов'язково – позитивна оцінка їхніх зусиль [13]. Такий підхід вирощує в учнях впевненість і лідерські якості.

Роль учнівського самоврядування. Згадане вище учнівське самоврядування – теж одна з умов формування волонтерської культури. Коли волонтерські ініціативи йдуть від самих учнів (через органи самоврядування),

відбувається потужний виховний ефект: школярі бачать, що волонтерство – це не тільки виконання доручень дорослих, а й власна діяльність, яку вони можуть організувати і впливати на неї. Учнівське самоврядування може стати «інкубатором» лідерів волонтерського руху. Завдання педагогів – надати юним лідерам знання і свободу дій, підтримати їхні починання. Якщо в школі створені умови для діяльності учнівського самоврядування (регулярно проводяться збори, є підтримка адміністрації, прислухаються до пропозицій учнів), то і волонтерська культура розвивається динамічніше, адже є канал для прояву ініціатив знизу.

Психологічна підтримка і педагогіка партнерства. Умовою успішного виховання волонтерів є суб'єкт-суб'єктні стосунки вчителів і учнів, атмосфера довіри і взаємоповаги. Педагогіка партнерства, проголошена Концепцією «НУШ», якнайкраще відповідає завданням формування громадянських якостей. Учень-волонтер має відчувати себе рівноправним учасником спільної справи, якого слухають і поважають. Педагоги повинні бути чуйними до емоційного стану юних волонтерів: уникати перевантаження, запобігати вигоранню, надавати при потребі психологічну допомогу. Це особливо актуально, коли учні стикаються з важкими переживаннями (спілкування з тяжкохворими, з людьми, що втратили близьких тощо). Шкільний психолог може проводити тренінги стресостійкості, групові обговорення почуттів після акцій. Якщо учні відчують цю підтримку, їхня мотивація зміцнюється.

Зазначені умови тісно взаємопов'язані і в комплексі створюють середовище, в якому волонтерська культура успішно формується. Наприклад, наявність гуманного ціннісного клімату та підтримки педагогів підвищує мотивацію учнів; співпраця з громадою забезпечує реальні можливості діяльності; рефлексія і визнання закріплюють отриманий досвід. Усі складові працюють на спільний результат – виховання покоління активних громадян через залучення до волонтерства.

Звичайно, на шляху формування волонтерської культури можуть виникати певні труднощі. Одна з типових проблем – пасивність або

байдужість частини учнів, відсутність у них внутрішньої мотивації. Деякі підлітки можуть сприймати волонтерство як щось нецікаве чи «нудне», особливо якщо раніше не мали позитивного досвіду участі. Подолати це можна шляхом правильного мотивування: показувати яскраві приклади, успішні історії однолітків-волонтерів, наголошувати на користі для самих учнів (нові знайомства, пригоди, розвиток умінь, навіть переваги для вступу до університету тощо). Дослідження відзначають, що молодь залюбки волонтерить, коли бачить у цьому і власний розвиток, і соціальний вплив [44]. Інша перешкода – формальний підхід з боку дорослих. Якщо школа декларує волонтерство лише «для галочки», примушує учнів брати участь у акціях без створення належних умов і без емоційного залучення, то очікуваного виховного ефекту не буде. Важливо уникати перетворення волонтерства на обов'язкову повинність – волонтерська культура базується саме на добровільності і щирості. Тому слід працювати над тим, щоб кожна ініціатива була усвідомлено підтримана дітьми, а не тільки нав'язана згори.

Ще одна проблема – брак підтримки або ресурсів. Волонтерські проекти вимагають часу, матеріалів, іноді коштів. Якщо адміністрація не виділяє часу у шкільному розкладі або не допомагає з логістикою, учні фізично не зможуть багато зробити. Рішенням є включення волонтерської діяльності в плани роботи школи, пошук спонсорів чи партнерів (наприклад, домовленість із транспортним підприємством про безкоштовний проїзд волонтерів на акцію тощо), активне залучення батьківської громади. Також перешкодою може бути відсутність досвіду – і в учнів, і у педагогів щодо організації волонтерства. Тут допоможе обмін кращими практиками: участь у тренінгах, семінарах, ознайомлення з досвідом інших шкіл або країн (можливо, через інтернет-платформи). Українська Волонтерська Служба та інші організації зараз поширюють багато методичних матеріалів для шкіл щодо розвитку культури волонтерства – варто їх використовувати [40].

Наостанок, важливо відзначити: сучасні виклики, такі як війна, одночасно випробовують і загартовують волонтерську культуру молоді. З

одного боку, стрес і трагічні обставини можуть викликати вигорання у волонтерів, емоційне перенавантаження [34, 39]. З іншого – ці обставини показують учням реальний сенс їхньої допомоги, надають волонтерству високої моральної ваги. Завдання педагогів – підтримати молодь, дати їй інструменти справлятися зі стресом, навчити працювати в команді і ефективно допомагати навіть у складних умовах. Війна в Україні продемонструвала унікальне явище: волонтерство стало масовим рухом, що об'єднав суспільство [17], і учнівська молодь є його невід'ємною частиною. Це накладає на освітян особливу відповідальність – закріпити цей підйом громадянської активності у стійку культуру, яка залишиться з молоддю на все життя.

Отже, створення соціально-педагогічних умов – від ціннісного клімату до партнерств і методичної підтримки – є необхідною передумовою ефективного формування волонтерської культури здобувачів освіти. У сприятливому середовищі волонтерство розквітає і приносить плоди як для суспільства (активні громадяни, що допомагають іншим), так і для самих молодих людей (їхній особистісний зріст, соціалізація, усвідомлення своїх прав і обов'язків). Комплекс цих умов формує цілісне середовище, у якому волонтерська діяльність стає не епізодичною, а системною складовою виховного процесу, спрямованою на становлення громадянської самосвідомості молоді.

Водночас теоретичне осмислення поняття волонтерської культури та визначення соціально-педагогічних умов її розвитку потребує практичної перевірки. Тому наступний розділ присвячено аналізу досвіду формування волонтерської культури у здобувачів загальної середньої освіти, зокрема вивченню сучасного стану волонтерського руху серед учнівської молоді, виявленню ефективних педагогічних практик та розробці рекомендацій щодо вдосконалення цього процесу в освітньому середовищі.

Висновки до першого розділу

Узагальнення результатів аналізу наукових джерел та нормативно-правових документів дає підстави стверджувати, що волонтерська культура є інтегративним особистісним утворенням, яке поєднує морально-ціннісні орієнтації, знання, уміння, соціальний досвід і поведінкові установки, спрямовані на безкорисливу допомогу іншим і розвиток громадянської свідомості. У структурі волонтерської культури виокремлюються ціннісно-мотиваційний, когнітивний, діяльнісно-практичний і рефлексивно-оцінний компоненти, які забезпечують цілісність цього феномену. Саме взаємодія цих складових визначає не лише готовність особистості до волонтерської діяльності, а й глибину її громадянської зрілості.

Поняття волонтерства, закріплене в законодавстві України, відображає його сутність як добровільної, безкорисливої, соціально спрямованої діяльності, що ґрунтується на принципах гуманізму, солідарності та альтруїзму. Водночас волонтерська культура виходить за межі окремих актів допомоги – вона передбачає формування в особистості стійкої системи цінностей і переконань, які визначають її поведінку в соціумі. Таким чином, якщо одноразова участь у волонтерських акціях є проявом емпатії чи емоційного імпульсу, то сформована волонтерська культура відображає усвідомлений вибір життєвої позиції, заснованої на відповідальності, солідарності й активній громадянській участі.

Волонтерська діяльність, особливо в умовах суспільних трансформацій і війни, набула статусу важливого чинника соціальної консолідації, формування громадянської ідентичності та зміцнення демократичних цінностей. Для учнівської молоді участь у волонтерських практиках є ефективним засобом розвитку соціальної компетентності, емпатії, почуття власної значущості та відповідальності за спільне благо. Вона сприяє формуванню навичок співпраці, громадянської активності, патріотизму й усвідомлення себе як суб'єкта суспільних змін.

Отже, волонтерська культура у контексті розвитку громадянської самосвідомості виступає не лише як прояв моральної зрілості, а й як освітньо-виховний ресурс, що сприяє становленню активного, відповідального й соціально залученого громадянина. Її цілеспрямоване формування в освітньому середовищі є необхідною умовою розвитку громадянського суспільства, підвищення рівня соціальної згуртованості та відтворення гуманістичних засад суспільного життя.

РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ЯК СКЛАДНИКА ГРОМАДЯНСЬКОЇ САМОСВІДОМОСТІ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

2.1. Організація та методика проведення дослідження.

З метою виявлення стану сформованості волонтерської культури здобувачів загальної середньої освіти нами була розроблена та реалізована дослідно-експериментальна програма, що включала три послідовні етапи: констатувальний, формувальний та контрольний.

Перший етап (констатувальний) передбачав визначення бази дослідження, проведення теоретичного аналізу наукових джерел і нормативних документів, а також розроблення комплексу методик діагностики рівня сформованості волонтерської культури серед учнів. Було визначено основні напрями діагностики – мотиваційно-ціннісний, когнітивний (знаннявий), емоційно-поведінковий та рефлексивний компоненти. Для цього використовувалися такі методи: анкетування, тестування, спостереження та аналіз учнівських мініпроектів. Отримані результати констатувального етапу дали змогу визначити початковий рівень сформованості волонтерської культури та стали основою для розроблення програми педагогічного впливу.

Під час проведення діагностики дотримувалися таких умов:

1. врахування вікових і психологічних особливостей учнів середнього та старшого шкільного віку;
2. забезпечення доступності та зрозумілості питань анкет і тестів;
3. організація дослідження у комфортних умовах, тривалість не перевищувала 1–1,5 години.

Другий етап (формувальний) передбачав упровадження програми з формування волонтерської культури здобувачів освіти, що базувалася на

принципах педагогіки партнерства, гуманізму, активного залучення учнів до соціально значущих справ. Програма включала такі напрями діяльності:

- інтеграцію волонтерської тематики у виховні заходи та предметне навчання;
- організацію шкільного клубу волонтерів і проведення спільних ініціатив з громадою;
- мотиваційні тренінги, зустрічі з волонтерами та благодійниками;
- розвиток емпатії, командної взаємодії та рефлексії через практичні вправи.

Третій етап (контрольний) мав на меті перевірити ефективність реалізованої програми шляхом проведення повторної діагностики, аналізу отриманих результатів, їх статистичної обробки та порівняння з початковими показниками. Це дозволило оцінити динаміку розвитку волонтерської культури серед здобувачів освіти.

Дослідження проводилося на базі закладів загальної середньої освіти м. Дніпро, у ньому взяли участь 28 учнів 8–10-х класів віком від 13 до 16 років.

Основні завдання дослідно-експериментальної роботи:

1. Визначити критерії, показники та рівні сформованості волонтерської культури здобувачів загальної середньої освіти.
2. Підібрати й апробувати комплекс методик для її діагностики.
3. Розробити та впровадити програму формування волонтерської культури учнів.
4. Перевірити ефективність реалізованої програми за допомогою порівняльного аналізу результатів.

Критерії та показники сформованості волонтерської культури здобувачів освіти подано у таблиці 2.1.1.

Таблиця 2.1.1.

Діагностична карта експерименту

Критерій	Показники сформованості	Методики дослідження
Мотиваційно-ціннісний	Усвідомлення суспільної значущості волонтерства, позитивне ставлення до допомоги іншим	Анкета мотивації до волонтерства (авторська); тест на рівень альтруїзму
	Відповідність особистісних цінностей цінностям волонтерської діяльності	Методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокича
Когнітивний	Знання про історію та сутність волонтерства, його напрями та принципи	Анкета-опитувальник «Що я знаю про волонтерство?»
Емоційно-поведінковий	Готовність до участі у волонтерських заходах, уміння працювати в команді, комунікабельність	Анкета самооцінки волонтерського досвіду; методика КОЗ (В. Синявський, Б. Федоришин)

Рівні сформованості волонтерської культури здобувачів загальної середньої освіти визначалися за сукупністю показників (табл. 2.1.2).

Таблиця 2.1.2.

Рівень сформованості волонтерської культури

Рівень	Характеристика
Високий	Учень має стійку мотивацію до волонтерства, усвідомлює його соціальну значущість, активно бере участь у шкільних чи громадських ініціативах, володіє комунікативними та організаторськими навичками, демонструє емпатію та рефлексію.
Середній	Учень розуміє цінність волонтерства, але його активність ситуативна; має окремі знання й навички, однак потребує додаткової мотивації та педагогічної підтримки.
Низький	Відсутня чітка мотивація до участі у волонтерстві; слабе розуміння його сутності; низький рівень емоційної залученості та соціальної активності.

Таким чином, обрана організація та методика дослідження дозволяють комплексно оцінити рівень сформованості волонтерської культури здобувачів загальної середньої освіти, а також визначити ефективність педагогічних умов

і методів, спрямованих на її розвиток. Результати констатувального етапу стали підґрунтям для подальшої розробки й апробації програми формування волонтерської культури серед школярів, що розглядається у наступному підрозділі.

За результатами проведеної діагностики можемо констатувати, що рівень сформованості за мотиваційно-ціннісним критерієм переважно низький – 64% у КГ та 71% у ЕГ. Середній рівень спостерігається у 29% респондентів КГ та 21% респондентів ЕГ. Високий рівень визначено лише у 7% респондентів КГ та 8% респондентів ЕГ (табл. 2.1.3).

Таблиця 2.1.3

Рівень сформованості за мотиваційно-ціннісним критерієм готовності до волонтерської діяльності

Група	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
КГ (14 учнів)	1 (7%)	4 (29%)	9 (64%)
ЕГ (14 учнів)	1 (8%)	3 (21%)	10 (71%)

Якісний аналіз відповідей респондентів показав, що учні з високим рівнем готовності мають сформовані гуманістичні цінності, позитивно ставляться до волонтерської діяльності, мають власний досвід допомоги іншим. Учні із середнім рівнем виявляють інтерес до волонтерства, але їм бракує глибокого усвідомлення його суспільної важливості або впевненості у власних можливостях. Здобувачі з низьким рівнем не проявляють стійкої мотивації до участі у волонтерських заходах, часто не мають достатніх знань про сутність волонтерства.

Отримані результати свідчать, що питання волонтерської культури у школі ще не займає належного місця у виховній роботі: ініціативи мають епізодичний характер, а інформаційна складова обмежена.

Результати діагностики психологічної готовності свідчать про переважання середнього рівня у більшості респондентів: 57% у КГ та 50% у ЕГ. Високий рівень визначено у 14% респондентів КГ та 21% респондентів ЕГ,

що вказує на часткову сформованість емоційної стійкості та емпатії. Низький рівень зафіксовано у 29% КГ та 29% ЕГ (табл. 2.1.4).

Таблиця 2.1.4

Рівень сформованості за психологічним критерієм готовності до волонтерської діяльності

Група	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
КГ (14 учнів)	2 (14%)	8 (57%)	4 (29%)
ЕГ (14 учнів)	3 (21%)	7 (50%)	4 (29%)

Отримані дані свідчать, що більшість учнів демонструють базовий рівень психологічної готовності до волонтерства, мають потенціал до емпатії, але потребують подальшого розвитку комунікативних навичок, саморегуляції та впевненості у власних силах. Наявність учнів з низьким рівнем пояснюється недостатнім досвідом спільної діяльності та відсутністю стабільної підтримки з боку педагогів у напрямі розвитку емоційної компетентності.

Аналіз діяльнісно-поведінкової складової показав, що більшість учнів перебувають на середньому або низькому рівнях готовності до практичної участі у волонтерських ініціативах. Середній рівень зафіксовано у 50% КГ та 43% ЕГ, високий рівень – у 14% КГ та 7% ЕГ. Низький рівень становить 36% у КГ і 50% у ЕГ (табл. 2.1.5).

Таблиця 2.1.5

Рівень сформованості за діяльнісно-поведінковим критерієм готовності до волонтерської діяльності

Група	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
КГ (14 учнів)	2 (14%)	7 (50%)	5 (36%)
ЕГ (14 учнів)	1 (7%)	6 (43%)	7 (50%)

Отримані результати підтверджують недостатній рівень практичної готовності учнів до волонтерства. Переважна більшість респондентів не мають досвіду участі у волонтерських проектах або не усвідомлюють власного потенціалу у такій діяльності. Учні, що показали високий рівень, мають досвід

участі у шкільних або громадських акціях та демонструють ініціативність і відповідальність.

Порівняльний аналіз рівнів сформованості за трьома критеріями у контрольній та експериментальній групах показав, що в обох групах переважають середній і низький рівні волонтерської культури (рис. 2.1.1.). Найнижчі показники спостерігаються за мотиваційно-ціннісним критерієм (низький рівень у понад 2/3 респондентів). Психологічна готовність перебуває переважно на середньому рівні, що свідчить про наявність потенціалу до розвитку. Діяльнісно-поведінковий компонент у більшості учнів розвинений частково, що зумовлено браком практичного досвіду та системної підтримки шкільного волонтерства.

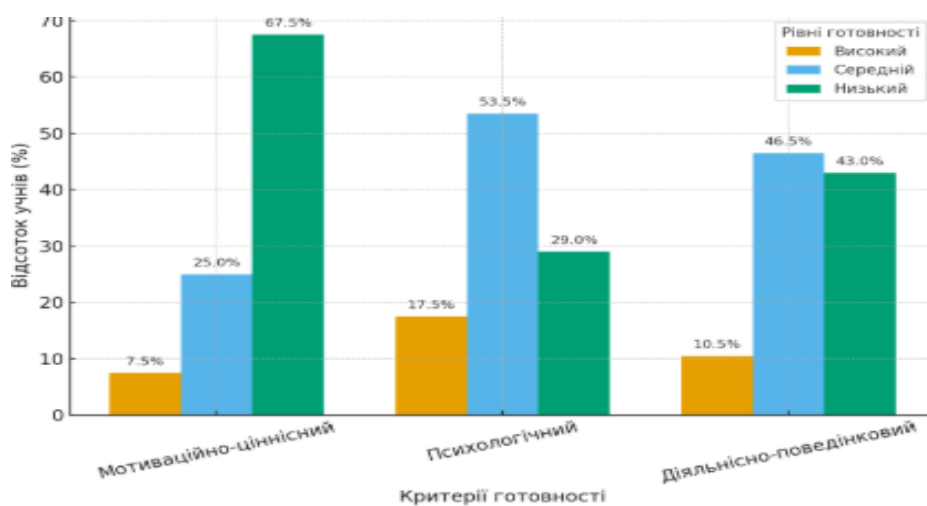

Рис. 2.1.1. Рівень сформованості волонтерської культури за всіма критеріями.

Отже, результати констатувального етапу підтверджують необхідність упровадження цілеспрямованої педагогічної програми з формування волонтерської культури здобувачів загальної середньої освіти, яка буде спрямована на розвиток ціннісних орієнтацій, емоційної готовності, комунікативних і організаційних навичок, а також створення шкільного простору для практичного волонтерського досвіду.

2.2. Оцінювання ефективності педагогічних заходів з формування волонтерської культури.

З метою підвищення рівня сформованості волонтерської культури здобувачів загальної середньої освіти нами було розроблено та апробовано програму «Кроки добра», спрямовану на розвиток у школярів мотивації до участі у волонтерській діяльності, формування емпатії, соціальної активності та практичних умінь взаємодії у спільних соціально значущих проєктах.

Програма реалізовувалася протягом трьох місяців у межах формувального етапу дослідження та охоплювала 14 учнів експериментальної групи (ЕГ). У контрольній групі (КГ) робота проводилася за звичайним виховним планом без спеціального педагогічного впливу.

Метою програми «Кроки добра» є формування волонтерської культури учнів через усвідомлення соціальної значущості волонтерства, розвиток ціннісних орієнтацій, соціальної емпатії, комунікативних і організаційних навичок, необхідних для участі у волонтерських ініціативах.

Завдання програми:

1. Підвищити рівень мотивації учнів до участі у волонтерській діяльності.
2. Сформувати знання про сутність, напрями та принципи волонтерської діяльності.
3. Розвинути емоційно-комунікативну чутливість, відповідальність та командну взаємодію.
4. Забезпечити можливість практичного залучення учнів до соціально корисних справ.
5. Розвивати рефлексивні вміння та усвідомлення власного внеску у спільну діяльність.

Основні напрями реалізації програми:

- Мотиваційно-ціннісний блок – формування ставлення до волонтерства як життєвої цінності.

- Пізнавально-освітній блок – ознайомлення з історією, видами та принципами волонтерської діяльності.
- Практично-діяльнісний блок – участь у волонтерських акціях, мініпроектах, ініціативах громади.
- Рефлексивний блок – аналіз власного досвіду, ведення щоденників волонтера, обговорення результатів.

Таблиця 2.2.1.

Програма заходів теоретичного блоку “Кроки добра”

Тиждень	Захід	Опис	Формат	Тривалість
1	Лекція «Світ волонтерства»	Ознайомлення з історією, видами, принципами волонтерської діяльності	Лекція + обговорення	2 год
2	Воркшоп «Мої мотиви допомагати»	Визначення особистих цінностей та мотивів волонтерства	Групова робота	2 год
3	Дискусія «Чому людям важливо бути небайдужими»	Формування емпатії, толерантності, соціальної відповідальності	Дискусія	1,5 год
4	Кейс-заняття «Добро в дії»	Аналіз реальних прикладів волонтерських ініціатив	Практикум	2 год

Таблиця 2.2.2.

Програма заходів практично-діялісного блоку “Кроки добра”

Тиждень	Захід	Опис	Формат	Тривалість
5	Тренінг «Разом можемо більше»	Розвиток командної взаємодії, довіри, комунікації	Тренінг	2 год
6	Акція «Теплі долоні»	Збір речей для дітей із прифронтових регіонів	Волонтерська акція	1 тиждень

7	Проект «Шкільна скринька добра»	Організація ініціативи допомоги притулкам для тварин	Мініпроект	2 тижні
8	День волонтера у школі	Презентації, флешмоби, обговорення власного досвіду	Захід	1 день

Таблиця 2.2.3.

Рефлексивний блок програми «Кроки добра»

Тиждень	Захід	Опис	Формат	Тривалість
9	Групове обговорення «Що змінилося в мені?»	Рефлексія досвіду участі у волонтерських справах	Обговорення	1,5 год
10	Щоденник волонтера	Самоаналіз, фіксація особистих висновків і почуттів	Індивідуальна робота	Протягом програми
11	Підсумковий круглий стіл «Кроки добра»	Підбиття підсумків, оцінка впливу участі	Круглий стіл	2 год

Після реалізації програми «Кроки добра» було проведено повторну діагностику за тими ж критеріями, що й на констатувальному етапі.

За мотиваційно-ціннісним критерієм ісля участі у програмі частка учнів експериментальної групи з високим рівнем мотивації зросла на 21% (з 8% до 29%), а кількість учнів з низьким рівнем зменшилася більш ніж удвічі. Це свідчить про зростання усвідомлення соціальної значущості волонтерства та формування внутрішніх ціннісних орієнтацій.

Таблиця 2.2.4

Рівень сформованості волонтерської культури за мотиваційно-ціннісним критерієм на контрольному етапі

Група	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
КГ (14 учнів)	2 (14%)	5 (36%)	7 (50%)
ЕГ (14 учнів)	4 (29%)	7 (50%)	3 (21%)

За психологічним критерієм в експериментальній групі відзначено зростання частки учнів із високим рівнем психологічної готовності на 15%, що пов'язано з проведенням тренінгів з емоційної чутливості, командної взаємодії та розвитку емпатії. Значно зменшилася частка учнів із низьким рівнем, що підтверджує ефективність психологічної підтримки.

Таблиця 2.2.5

Рівень сформованості волонтерської культури за психологічним критерієм на контрольному етапі

Група	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
КГ (14 учнів)	3 (21%)	7 (50%)	4 (29%)
ЕГ (14 учнів)	5 (36%)	8 (57%)	1 (7%)

За діяльнісно-поведінковим критерієм після проходження програми кількість учнів експериментальної групи з високим рівнем практичної готовності збільшилася вдвічі, а з низьким – зменшилася на 36%. Учні стали більш активними у ініціативах, виявляли відповідальність, ініціативність і навички командної роботи.

Таблиця 2.2.6

Рівень сформованості волонтерської культури за діяльнісно-поведінковим критерієм на контрольному етапі

Група	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
КГ (14 учнів)	3 (21%)	7 (50%)	4 (29%)
ЕГ (14 учнів)	5 (36%)	7 (50%)	2 (14%)

Порівняння даних констатувального та контрольного етапів показало позитивну динаміку у всіх трьох критеріях (табл. 2.2.7., рис. 2.2.1.). Найбільше покращення спостерігається у мотиваційно-ціннісному компоненті (+21% високого рівня). Психологічна готовність зросла на 15%, що свідчить про розвиток емоційної стабільності та впевненості. Діяльнісно-поведінковий критерій показав приріст активної участі у волонтерських проєктах.

Таблиця 2.2.7

Динаміка показників рівнів сформованості волонтерської культури на констатувальному та формуальному етапах експерименту

Групи	Рівні	Мотиваційно-ціннісний критерій		Психологічний критерій		Діяльнісно-поведінковий критерій	
		До	Після	До	Після	До	Після
КГ	Високий	1 (7%)	2 (14%)	2 (14%)	3 (21%)	2 (14%)	3 (21%)
	Середній	4 (29%)	5 (36%)	8 (57%)	7 (50%)	7 (50%)	7 (50%)
	Низький	9 (64%)	7 (50%)	4 (29%)	4 (29%)	5 (36%)	4 (29%)
Достовірність змін		$p \geq 0,05$		$p \geq 0,05$		$p \geq 0,05$	
ЕГ	Високий	1 (8%)	4 (29%)	3 (21%)	5 (36%)	1 (7%)	5 (36%)
	Середній	3 (21%)	7 (50%)	7 (50%)	8 (57%)	6 (43%)	7 (50%)
	Низький	10 (71%)	3 (21%)	4 (29%)	1 (7%)	7 (50%)	2 (14%)
Достовірність змін		$p \leq 0,05$		$p \leq 0,05$		$p \leq 0,05$	

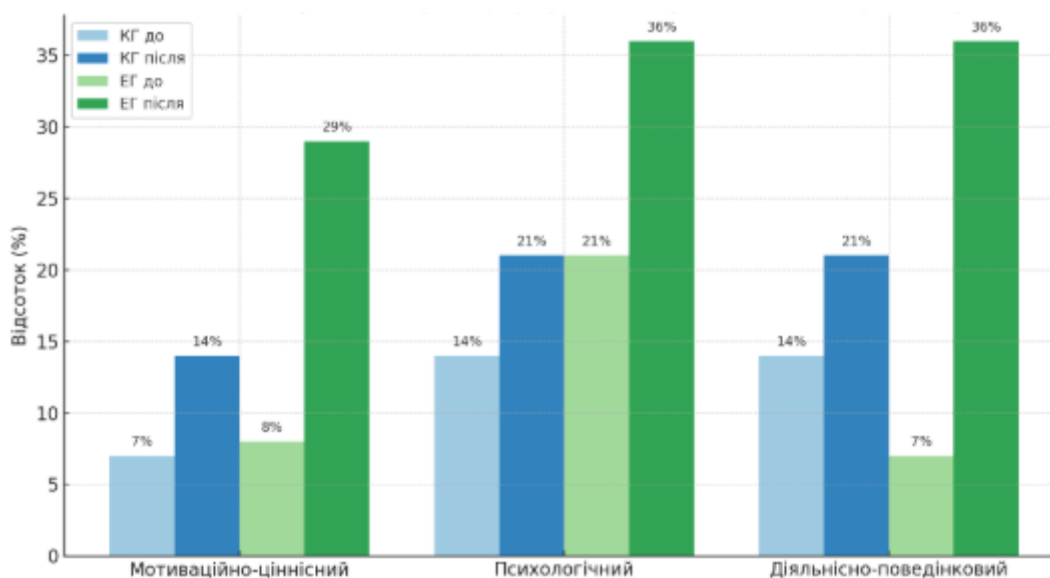

Рис. 2.2.1. Динаміка показників стану сформованості волонтерської культури на констатувальному та формувальному етапах

Отже, впровадження програми «Кроки добра» сприяло підвищенню рівня сформованості волонтерської культури учнів, їх громадянської активності, комунікативних умінь та емпатії. Це підтверджує ефективність запропонованих педагогічних заходів і доцільність системного підходу до розвитку волонтерської культури у закладах загальної середньої освіти.

2.3. Методичні рекомендації щодо формування волонтерської культури у школярів як основи громадянської активності.

Результати проведеного педагогічного експерименту переконливо довели, що процес формування волонтерської культури серед школярів є ефективним лише за умов цілеспрямованої, системної, а головне – емоційно насиченої та гуманістично орієнтованої роботи педагогічного колективу. Виявлено, що участь дітей у спеціально організованих виховних заходах, які стимулюють розвиток цінностей добра, співпереживання, відповідальності, емпатії та соціальної активності, має потужний вплив не лише на готовність до волонтерської діяльності, а й на становлення громадянської свідомості та зрілої особистісної позиції.

Волонтерська діяльність у шкільному середовищі виступає ефективним засобом соціалізації учнів, формування у них почуття власної значущості, відповідальності за інших, уміння діяти у команді та бачити себе частиною громади. Педагогічний досвід, отриманий у ході реалізації програми «Кроки добра», дав змогу розробити комплекс методичних рекомендацій для педагогів, класних керівників, соціальних педагогів і практичних психологів, спрямованих на формування волонтерської культури школярів як основи їхньої громадянської активності.

Першим кроком у формуванні волонтерської культури є створення шкільного середовища, у якому цінність доброчинності стає частиною щоденного життя.

1.1. Формування позитивного ставлення до волонтерства як до соціально значущої діяльності має здійснюватися через інтеграцію теми волонтерства у виховну систему школи: класні години, тематичні тижні, заходи з громадянської освіти, соціальні уроки.

1.2. Педагогам доцільно акцентувати увагу на прикладах успішних волонтерських ініціатив – як місцевих, так і національних або міжнародних, залучаючи учнів до аналізу реальних історій людей, які змінили життя інших завдяки своїй активності.

1.3. Важливо не лише розповідати про волонтерство, а й формувати внутрішню мотивацію допомагати. Для цього ефективно використовувати рефлексивні вправи, рольові ігри, обговорення життєвих ситуацій, створення особистих «карт добрих справ», які дають можливість дитині усвідомити свій внесок у добробут інших.

1.4. Психолого-педагогічна підтримка є невід'ємною складовою цього процесу. Вона допомагає учням глибше усвідомити емоційний зміст волонтерства, розвинути емпатію, толерантність і співчуття, що стають базою для формування гуманістичного світогляду.

Досвід показав, що найкраще діти засвоюють цінності через дію. Саме тому практична діяльність є ключовим інструментом формування волонтерської культури.

2.1. Ефективним є впровадження ініціатив “від учнів – для учнів”, які мають реальний соціальний сенс: благодійні акції, збір речей для дитячих будинків, екологічні проєкти, заходи підтримки літніх людей або воїнів.

2.2. Доцільно створювати шкільні волонтерські клуби чи центри добрих справ, які забезпечують сталість ініціатив, об’єднують дітей різного віку й надають простір для розвитку лідерства, креативності, співпраці.

2.3. Важливо поєднувати волонтерство з освітнім процесом, інтегруючи його в навчальні предмети. Наприклад, на уроках історії – аналіз прикладів громадянської активності українців; на уроках мистецтва – створення соціальної реклами; на інформатиці – розроблення інформаційних матеріалів для благодійних акцій.

2.4. Потужним засобом є проектна діяльність («Марафон добрих справ», «Моє місто – простір турботи»), у ході якої учні планують, реалізують і презентують власні соціальні ідеї, вчаться брати відповідальність за їх результат.

Важливо, щоб волонтерська діяльність не залишалася для учнів лише набором дій, а перетворювалася на джерело особистісного зростання.

3.1. Для цього варто створювати умови, які спонукають дітей осмислювати власний досвід: організовувати обговорення, написання щоденників або есе на теми «Чого мене навчила доброта», «Мій перший досвід допомоги».

3.2. Після завершення акцій доцільно проводити «кола вражень», під час яких кожен учасник має можливість поділитися емоціями, розповісти про свої відкриття та труднощі.

3.3. Елементи самооцінювання та взаємооцінювання допомагають дітям відчути відповідальність за власну поведінку, навчитися поважати внесок інших і розвивати почуття команди.

3.4. Педагогові варто здійснювати моніторинг розвитку волонтерської культури через спостереження, бесіди, анкетування, що дозволяє оцінити зміни у мотивації, поведінкових проявах і соціальних навичках учнів.

Педагог у цьому процесі виступає ключовою фігурою – не лише організатором, а й ментором, фасилітатором, натхненником.

4.1. Його завдання – створити середовище, у якому дитина відчуває довіру й підтримку, а її ініціативи сприймаються з повагою.

4.2. У роботі з дітьми важливо дотримуватися принципу партнерства: педагог не нав'язує готових моделей поведінки, а допомагає учневі знайти власні мотиви участі, побачити цінність своїх дій.

4.3. Підтримка має бути індивідуалізованою, з урахуванням віку, емоційного стану, життєвого досвіду та соціального контексту кожної дитини.

4.4. Важливим аспектом є інклюзивність волонтерської діяльності, що дозволяє залучати дітей з різними освітніми потребами. Такі спільні ініціативи формують толерантність, взаємоповагу, розуміння різноманітності людського досвіду.

Формування волонтерської культури неможливе без підтримки з боку соціального середовища.

5.1. Необхідно розвивати співпрацю школи з громадою – органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями, соціальними службами, культурними закладами.

5.2. Важливо залучати батьків до участі у волонтерських заходах, створюючи єдиний виховний простір «школа – родина – громада». Це допомагає утверджувати у дітей традиції доброчинності як частину сімейних цінностей.

5.3. Доцільно розширювати коло партнерів – місцеві бізнеси, ветеранські організації, молодіжні ініціативи, бібліотеки, які можуть стати платформами для реалізації спільних соціальних проєктів.

Формування волонтерської культури школярів – це не епізодична діяльність, а довготривалий виховний процес, спрямований на розвиток

особистості, здатної діяти на благо інших і суспільства. Ефективність цього процесу забезпечується комплексним підходом, що об'єднує ціннісно-мотиваційний, діяльнісний, рефлексивний і соціальний компоненти.

Реалізація програми «Кроки добра» довела, що системна педагогічна робота сприяє не лише підвищенню готовності учнів до волонтерства, а й формуванню активної життєвої позиції, яка є невід'ємною складовою громадянського становлення молоді та розвитку демократичного суспільства в Україні.

Висновки до другого розділу

Проведене експериментальне дослідження дало змогу комплексно оцінити стан сформованості волонтерської культури учнів закладів загальної середньої освіти, визначити динаміку її розвитку під впливом цілеспрямованої педагогічної програми та підтвердити ефективність запропонованих методичних підходів.

На констатувальному етапі дослідження встановлено, що переважна більшість школярів мають середній або низький рівень готовності до волонтерської діяльності. Отримані результати свідчать про обмежене розуміння сутності волонтерства, відсутність сталих мотивів до участі у добродійних справах, а також недостатній досвід практичної соціальної активності. При цьому у значної частини учнів спостерігається потенціал до розвитку емпатії, відповідальності, командної взаємодії, що створює передумови для успішного формування волонтерської культури за умови належного педагогічного впливу.

На формувальному етапі в межах реалізації програми «Кроки добра» було запроваджено систему педагогічних заходів, спрямованих на розвиток мотиваційно-ціннісної, психологічної та діялісно-поведінкової складових волонтерської культури. Учні експериментальної групи брали участь у тренінгах, тематичних зустрічах, проєктах та волонтерських ініціативах, що

стимулювали формування емпатії, толерантності, комунікативних навичок та здатності до саморефлексії.

Порівняльний аналіз результатів контрольного етапу показав позитивну динаміку у всіх критеріях. За мотиваційно-ціннісним критерієм частка учнів з високим рівнем зросла з 8% до 29%, що свідчить про формування усвідомленої позиції щодо соціальної значущості волонтерства та внутрішньої готовності діяти на користь інших. За психологічним критерієм кількість учнів з високим рівнем підвищилася на 15%, що демонструє розвиток емоційної чутливості, емпатії та впевненості у власних силах. За діяльнісно-поведінковим критерієм спостерігається помітне зростання практичної активності школярів, готовності до співпраці й ініціативності.

Отримані результати підтверджують статистично достовірні зміни в експериментальній групі ($p \leq 0,05$), що вказує на ефективність реалізованої програми «Кроки добра». Натомість у контрольній групі зміни були незначними та недостовірними ($p \geq 0,05$), що свідчить про вплив саме цілеспрямованого педагогічного втручання.

Змістовний аналіз продемонстрував, що участь школярів у системно організованій волонтерській діяльності сприяє розвитку їх громадянської активності, соціальної відповідальності та моральної зрілості. Учні почали усвідомлювати власну роль у житті громади, виявляти ініціативу, співчуття, готовність до взаємодопомоги. Волонтерська діяльність стала для них не лише практикою доброчинності, а й способом самопізнання, розкриття особистісного потенціалу, формування гуманістичного світогляду.

Підсумовуючи результати експерименту, можна зробити висновок, що ефективно формування волонтерської культури у школярів забезпечується за таких умов: інтеграції волонтерської тематики у виховну систему школи; створення ціннісно насиченого та емоційно безпечного освітнього середовища; залучення учнів до реальних соціальних практик та партнерства з громадою; поєднання освітніх, тренінгових і рефлексивних методів; підтримки педагогів, які виступають менторами й фасилітаторами процесу.

Таким чином, результати дослідження підтверджують, що волонтерська культура є вагомим чинником становлення громадянської самосвідомості учнів, а її розвиток у шкільному середовищі має не лише виховне, а й суспільне значення. Реалізація програми «Кроки добра» довела, що педагогічно спланована, гуманістично орієнтована діяльність здатна сформувати у молодого покоління цінності добра, відповідальності, солідарності й активного громадянства, що є основою для розвитку демократичного суспільства в Україні.

ВИСНОВКИ

Узагальнення результатів дослідження проблеми формування волонтерської культури школярів засвідчує, що поставлена мета досягнута, а всі завдання – реалізовані.

Проведене дослідження дало змогу всебічно розкрити сутність феномена волонтерської культури, визначити її соціально-педагогічні засади, розробити програму «Кроки добра» та перевірити її ефективність. Отримані результати сформуvalи підґрунтя для подальшого викладу висновків відповідно до поставлених завдань.

1. Опрацьовані наукові джерела дали змогу визначити волонтерську культуру як інтегративне особистісне утворення, що поєднує цінності, мотиви, знання, практичні навички та рефлексивний досвід, спрямовані на безкорисливу допомогу іншим і свідому участь у житті громади. Установлено, що волонтерська культура є не одноразовою участю в акціях, а стійкою системою цінностей та поведінкових установок, які відображають громадянську зрілість особистості.

Визначено, що основними структурними компонентами волонтерської культури є мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісно-практичний та рефлексивний. З'ясовано, що волонтерство є важливим чинником соціалізації молоді та сприяє становленню громадянської самосвідомості учнів, адже дозволяє на практиці засвоювати демократичні цінності, усвідомлювати значення особистої участі в житті громади й країни. Особливо актуальним це є в умовах війни, коли волонтерський рух став проявом високої громадянської активності та національної консолідації молоді.

2. Було встановлено, що формування волонтерської культури в учнів передбачає не лише розвиток цінностей допомоги та співчуття, а й створення можливостей для реальної участі в добротинності. Різноманітні напрями та форми волонтерської діяльності дозволяють школярам застосовувати набуті знання на практиці, розвивати громадянську позицію та соціальну відповідальність. До основних напрямів волонтерства учнівської молоді

відносять – соціальний, національно-патріотичний напрями, напрям охорони здоров'я, екологічний, культурно-просвітницький напрям та напрям медіаволонтерства. Серед форм волонтерської діяльності у закладах загальної середньої освіти виокремлюють шкільні волонтерські загони й клуби, ініціативи учнівського самоврядування, благодійні акції та шкільні заходи, соціальні проєкти, партнерство з громадськими організаціями, інтеграцію волонтерства в навчальний процес. Ефективність волонтерської діяльності школярів значною мірою залежить від педагогічного супроводу. Таким чином, різноманіття напрямів і форм волонтерської роботи створює умови для розвитку соціальної активності, емпатії, відповідальності та громадянської зрілості учнів, а шкільне середовище виступає ключовим простором формування волонтерської культури.

3. Визначено, що волонтерство не виникає стихійно: для його становлення потрібна система педагогічної підтримки, взаємодія школи з родиною та громадою, а також цілеспрямована мотивація учнів. Саме тому визначення соціально-педагогічних умов є ключовим етапом організації виховного процесу, спрямованого на розвиток громадянської активності молоді.

У науковій літературі соціально-педагогічні умови розглядаються як сукупність чинників і ресурсів освітнього та соціального середовища, що забезпечують ефективність формування особистісних якостей учнів. Аналіз джерел дозволяє виокремити низку ключових соціально-педагогічних умов, які визначають результативність цього процесу. Зокрема, до них відносимо: формування гуманістично орієнтованого ціннісного середовища школи, активну позицію педагогічного колективу та адміністрації, розбудову партнерств із громадою та волонтерськими організаціями, інтеграцію волонтерської тематики у навчально-виховний процес, мотиваційну підтримку учнів та розвиток внутрішньої готовності до волонтерства, організацію простору для рефлексії та осмислення досвіду, систему морального заохочення волонтерської активності. Таким чином, формування

волонтерської культури здобувачів загальної середньої освіти є результатом взаємодії низки соціально-педагогічних умов, які охоплюють ціннісний, організаційний, мотиваційний та практичний аспекти. Їх комплексне забезпечення створює середовище, у якому волонтерство стає не епізодичною акцією, а стійкою формою громадянської активності школярів.

4. Розроблена та апробована педагогічна модель формування волонтерської культури учнів в умовах освітнього середовища школи продемонструвала свою результативність і практичну доцільність. Її структура охоплювала послідовні етапи – мотиваційно-ціннісний, пізнавально-освітній, практично-діяльнісний та рефлексивний, що дозволило забезпечити системний педагогічний вплив на всі компоненти волонтерської культури школярів. Реалізація моделі через програму «Кроки добра» включала інтеграцію волонтерської тематики в освітній процес, проведення тренінгів, ініціатив у громаді, організацію шкільного волонтерського клубу та залучення учнів до соціально значущих справ.

Проведена вторинна діагностика підтвердила ефективність моделі: в експериментальній групі зафіксовано достовірні позитивні зміни за всіма критеріями – мотиваційно-ціннісним, психологічним та діяльнісно-поведінковим. Зростання частки учнів із високим рівнем сформованості волонтерської культури (на 21% за ціннісним критерієм, на 15% за психологічним та на 29% за діяльнісним) свідчить про посилення їхньої громадянської активності, емпатії, відповідальності та готовності до практичної участі у волонтерських ініціативах.

Успішність моделі забезпечена комплексністю педагогічного впливу, орієнтацією на вікові особливості школярів, партнерською взаємодією з громадою, створенням позитивного емоційно-мотиваційного середовища та впровадженням рефлексивних практик. Отримані результати дозволяють стверджувати, що запропонована педагогічна модель є ефективним засобом розвитку волонтерської культури учнів і може бути рекомендована для використання в інших закладах загальної середньої освіти.

5. Враховуючи специфіку формування волонтерської культури учнів та результати педагогічного експерименту, нами розроблено рекомендації для закладів загальної середньої освіти щодо впровадження системи розвитку волонтерської культури як засобу становлення громадянської самосвідомості школярів. Рекомендації охоплюють організаційний, ціннісний, практико-орієнтований, рефлексивний та соціально-партнерський напрями, що забезпечують ефективність виховного процесу.

Запропоновано три стадії залучення учнів до волонтерської діяльності: формування позитивного ставлення й первинної мотивації; розвиток практичних умінь у межах шкільних ініціатив; активна участь у соціальних проєктах та рефлексія отриманого досвіду. Також окреслено необхідні умови організації роботи: гуманістично орієнтоване ціннісне середовище школи, підготовленість педагогів, системність у проведенні волонтерських заходів, співпраця з громадськими організаціями та соціальними службами, залучення батьків і створення сталих шкільних волонтерських клубів.

Виконання цих завдань дозволяє стверджувати, що запропонована система рекомендацій сприяє посиленню громадянської активності школярів, формуванню у них відповідального ставлення до суспільних проблем, розвитку емпатії, комунікативних навичок і готовності діяти на благо громади. Науково-методична база, розроблена в межах експерименту, може бути покладена в основу подальших програм і проєктів, спрямованих на популяризацію волонтерства у шкільному середовищі та зміцнення громадянської свідомості молодого покоління.

Виконання поставлених завдань дозволяє стверджувати, що дослідження з формування волонтерської культури учнів закладів загальної середньої освіти здійснено успішно. Розроблена нами теоретична і практична база – критерії сформованості волонтерської культури, педагогічна модель та програма роботи – підтвердила свою результативність і може бути використана в подальшій педагогічній практиці.

Таким чином, гіпотеза дослідження підтвердилася: упровадження комплексної програми сприяло підвищенню рівня мотивації, обізнаності та практичної готовності школярів до волонтерської діяльності. Учні експериментальної групи продемонстрували істотні позитивні зміни за мотиваційно-ціннісним, психологічним та діяльнісно-поведінковим критеріями, що свідчить про зростання їх соціальної активності та відповідального ставлення до добродійних ініціатив.

Водночас проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. Перспективними є подальші пошуки, пов'язані з розширенням участі школярів у всеукраїнських і міжнародних волонтерських проєктах, розробкою нових методик оцінювання ефективності роботи з молоддю, а також дослідженням впливу волонтерської діяльності на формування громадянської ідентичності у довгостроковій перспективі.

ДЕКЛАРАЦІЯ ВИКОРИСТАННЯ ГШІ

Автори заявляють про використання генеративного ШІ у процесі дослідження та підготовки рукопису. Відповідно до таксономії GAIDeT (2025), наведені нижче завдання були делеговані інструментам генеративного ШІ за повного людського нагляду:

- Генерування ідей
- Пошук і систематизація літератури
- Формулювання висновків
- Переклад

Використаний інструмент генеративного ШІ: ChatGPT-5.

Повну відповідальність за фінальний рукопис несуть автори.

Інструменти генеративного ШІ не зазначаються як автори та не несуть відповідальності за кінцеві результати.

Декларацію подав(ла): Байстріюченко Альона

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1.Алексєєнко Т. Ф. Осмислення добродчинності як соціального феномену і її виховного потенціалу. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Сер. : Педагогічні науки. 2014. Вип. 115. С. 5-7. URL:http://irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/VchdpuP_2014_115_3.pdf (дата звернення: 15.10.2025).

2.Базиль Т. Соціально-психологічна готовність особистості до волонтерської діяльності в кризових умовах. *Вісник Національного університету оборони України*. 2023. С. 5–11. URL: <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2023-75-5-5-11> (дата звернення: 15.10.2025).

3. Байстрюченко А.О., Попова А.С. Проблеми інтеграції українських біженців у Європі та виклики повернення. *Наука III тисячоліття : пошуки, проблеми, перспективи розвитку* : матеріали VIII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (23-24 квітня 2025 року) : збірник тез. Запоріжжя : БДПУ, 2025. 424 с. С. 388 – 390.

4.Болотова В. О., Ляшенко Н. О., Байдак Т. М. Волонтерська діяльність в Україні як вид соціальної активності. *Грані*. 2018. Т. 21. № 9. С. 49.

5.Бондаренко А., Вдовцов Ю. Посібник по роботі з волонтерами. Київ, 2021. https://caritas.ua/wpcontent/uploads/2022/02/5_ukr_digital_whole.pdf (дата звернення: 17.10.2025).

6.Бондаренко З. П. Інновації у сфері волонтерства: зарубіжний та вітчизняний досвід URL: <https://web.znu.edu.ua/herald/issues/2011/2011ped2.pdf#page=18> (дата звернення: 15.10.2025).

7.Борбич Н. В. Тенденції розвитку соціального виховання в сучасній науці *Вісн. Запоріж. нац. унту*. 2008. № 1. С. 30-33.

8.Бриндіков Ю. Л. Волонтерство як елемент соціальної роботи. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені*

Івана Огієнка. Серія : Соціально-педагогічна. 2016. Вип. 27. С. 23-32. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkr_sp_2016_27_5 (дата звернення: 25.10.2025).

9. Вихватенко М. Т. Зміст і форми неформальної освіти з огляду на завдання громадянського виховання. *Освіта та пед. наука*. 2012. № 4 (153). С. 44-49.

10. Волонтерство для школярів: навіщо це потрібно, і де шукати ідеї. *Нова українська школа* | Веб-ресурс НУШ. URL: <https://nus.org.ua/2025/07/21/volonterstvo-dlya-shkolyariv-navishho-tse-potribno-i-de-shukaty-ideyi/#:~:text=У%20деяких%20країнах%20участь%20у,соціальні%20навички,%20емпатію%20та%20самосвідомість> (дата звернення: 06.11.2025).

11. Волонтерство: poradnik dla organizatora volonterського руху / Укладач: Т. Л. Лях. К.: ВГЦ “Волонтер”, 2001. 150 с.

12. Волонтерська діяльність в Україні: соціально-правове дослідження: монографія / П. Горінов, Р. Драпушко. Київ: Державний інститут сімейної та молодіжної політики, 2022. 240 с.

13. Волонтерська діяльність учнів: підходи до організації та планування. *Освітній проект «На Урок» для вчителів*. URL: <https://naurok.com.ua/post/volonterska-diyalnist-uchniv-pidhodi-do-organizaci-ta-planuvannya> (дата звернення: 06.11.2025).

14. Волочій Ю. Готовність майбутніх соціальних педагогів до формування волонтерської культури фахівця: критерії і показники оцінювання. *Освітній простір України*. Івано-Франківськ. 2017. Вип. 10. С. 35–40.

15. Вплив війни на молодь в Україні / Авт. Кол. І. Волосевич, І. Когут, Т. Жерьобкіна, Ю. Назаренко. ГО «Аналітичний центр Cedos», дослідницька агенція Info Sapiens. 2024. 74 с. URL: <https://salo.li/3315Abd>.

16. Глагольєва В. Є. Етапи розвитку волонтерського руху в Україні та їх вплив на громаду.

2021. <https://openarchive.nure.ua/server/api/core/bitstreams/bb4feb60-19aa-4249-a373-495a98a05421/content> (дата звернення: 15.10.2025).

17. Говоруха Н. О. Соціально-педагогічні умови розвитку волонтерського руху в Україні. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5 : Педагогічні науки : реалії та перспективи : зб. наук. праць*. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2019. Вип. 70. С. 60-64. URI:<http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/27771>.

18. Грищенко Н. І., Волонтерський рух в сучасній Україні як стратегія розвитку молодіжного лідерства. *Вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут"*. Політологія. Соціологія. Право. 2018. № 2. С. 73-78. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/26763/1/VPSP2018-2_73-78.pdf (дата звернення: 17.10.2025).

19. Дворська А.О. *Волонтерська діяльність як чинник формування громадянської культури. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. 2025. №217. С.100-103.*

20. Дикий Я. Мотиваційний компонент вчинку сучасного українського волонтерства. Психосоціальні ресурси особистісного та соціального розвитку в епоху глобалізації : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (3-4 листопада 2023 р.) Тернопіль, 2023. С. 345–348.

21. Добродійна діяльність школярів : методичні рекомендації / Т. Ф. Алексеєнко, А. П. Данілова, А.І. Конончук, Т. Ю. Куниця / під. заг. ред. Т.Ф.Алексеєнко. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2015.104 с.

22. Історія, теорія та практика волонтерського руху в Україні : навч.наук.метод. посіб. для студентів, магістрантів, аспірантів та спеціалістів у галузі соц. роботи, соц. педагогіки / С. Я. Харченко, О. Л. Караман, В. О. Кратінова [та ін.]. Луганськ, 2009. 403 с.

23. Калашникова Л. В. Просоціальна поведінка у контексті формування соціальної компетентності. Наукові записки. Серія : Психологія. Кропивницький : Видавничий дім «Гельветика». 2023. Вип. 1. С. 30–38.
24. Капська А. Технологізація волонтерської роботи в сучасних умовах. К., 2001. 23 с.
25. Касперович О., Панькова О. Українське волонтерство в умовах збройної російської агресії: зміцнення потужностей через залучення ресурсів цифровізації, платформізації, ІКТ, та мережевих технологій. Економічний вісник Донбасу. Полтава. 2022. Вип. 68. С. 113–123.
26. Кацпровіч М., Боровецька Б. Довідник з Е-волонтерства : практичний посібник для осіб, установ та організацій, які хочуть використовувати нові технології та долучитися до віртуальної спільноти, щоб зробити свій внесок. URL: <https://www.sii.org.ua/wp-content/uploads/2016/07/dowidnik-z-ewolontierstwa.pdf> (дата звернення: 10.02.2021).
27. Лазаренко Н., Пилипенко Я. Структура інклюзивної компетентності майбутніх учителів-волонтерів. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems*. 2022. С. 108–116. URL: <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2022-64-108-116> (дата звернення: 06.11.2025).
28. Лях Т. Методика організації волонтерських груп : навч. посіб. К.:Київський ун-т імені Бориса Грінченка, 2010. 149 с.
29. Медіа волонтерство – що це таке і навіщо воно потрібне? Вікіпедія. URL: <https://earth.liberty.cx.ua/psikhologiya/media-volonterstvo-shho-ce-take-i-navishho-vono-potribne.html>
30. Міхеєва О. Ю. Актуальність волонтерської діяльності у період війни. Соціальне і правове забезпечення волонтерської діяльності в Україні в умовах безпекових викликів : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (27 квітня 2023 р.) за заг. Ред. П. В. Горінова, Р. Г. Драпушкина. Київ, 2023. С. 91–92.

31. Полієнко А. Інституалізація волонтерства в Україні під час російськоукраїнської війни 2014-2023 рр. Актуальні питання у сучасній науці. Київ. 2024. Вип. 1 (19). С. 848–860.
32. Про волонтерство - Young Agents of Change. *Young Agents of Change*. URL: <https://yac.org.ua/social-breeze-volunteering/> (дата звернення: 06.11.2025).
33. Про волонтерську діяльність : Закон України від 19.04.2011 № 3236-VI : станом на 1 черв. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text> (дата звернення: 06.11.2025).
34. Проценко О. О. Волонтерство в сучасній Україні: фактори актуалізації. URL: <https://doi.org/10.31174/SEND-HS2019-192VII32-21> (дата звернення: 15.10.2025).
35. Психологія мотивації. Інтелект нації. 30.09.2019. URL: <https://intelektnacii.top/2019/09/30/psykholohiia-motyvatsii/> (дата звернення: 15.10.2025).
36. Психологія мотивації: фактори, що впливають на мотивацію та стратегії збереження. HoldYou. 14.11.2023. URL: <https://holdyou.net/news/psykholohiya-motyvatsiyi> (дата звернення: 05.10.2025).
37. Резнік О. Залученість українців до волонтерської діяльності під час повномасштабної війни. Фонд Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва. 26.04.2023. URL : <http://surl.li/prkeh> (дата звернення: 25.10.2025).
38. Роль волонтерства у житті школярів: всеукраїнське дослідження. ГО «Українська Волонтерська Служба», Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ). 24 с. URL: <https://salo.li/a7874F2>.
39. Сірко В. С. Особливості волонтерства в зоні збройного конфлікту в Україні. Наукові проблеми запровадження правового режиму воєнного стану України: сучасний вимір : матеріали науково-практичного онлайн-заходу (29 квітня 2022 р.). Одеса, 2022. С. 231–232.

40. Українська волонтерська служба. *УВС*.
URL: <https://volunteer.country/> (дата звернення: 06.11.2025).
41. Чернета С. Волонтерська діяльність як складова соціальної політики держави. *Humanitas*. 2025. № 3. С. 216–223.
URL: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.3.27> (дата звернення: 06.11.2025).
42. Яцюк Т. Теоретико-правова характеристика інституту волонтерства в Україні: основні законодавчі принципи. URL: <http://surl.li/trtai> (дата звернення: 15.10.2025).
43. Suchikova Y., Tsybuliak N., & Teixeira da Silva J. A. & Nazarovets S. GAIDeT (Generative AI Delegation Taxonomy): A taxonomy for humans to delegate tasks to generative artificial intelligence in scientific research and publishing. *Accountability in Research, in press*. 2025.
<https://doi.org/10.1080/08989621.2025.2544331> (дата звернення: 15.10.2025).
44. The Benefits of Teen Volunteerism: Transforming Lives. *Northern Virginia Family Service*. URL: <https://www.nvfs.org/benefits-of-teen-volunteerism/> (дата звернення: 06.11.2025).

ДОДАТКИ

Додаток А

Методики для визначення стану готовності до волонтерської діяльності за мотиваційно-ціннісним критерієм

Додаток А.1.

ВІКТОРИНА «ВОЛОНТЕРСТВО»

1. Меценатство це:
 - А) Обов'язкове фінансування культурних програм
 - Б) Добродійна допомога бідним
 - В) Добродійна допомога в галузях культури, мистецтва та науки
2. Термін «благодійність» з'явився у
 - А) 17 столітті
 - Б) 18 столітті
 - В) 19 столітті
3. Згідно зі словником Даля «благодійність»
 - А) результат добрих справ
 - Б) ознака характеру людини
 - В) властивість, якість добродійника
4. Конфуцій ввів поняття «жень», що означає:
 - А) Гуманність
 - Б) Добро
 - В) Благодійність
5. Милосердя розглядається як атрибути самого Бога у:
 - А) Християнстві
 - Б) Ісламі
 - В) Іудаїзмі
6. Слова «Благодійність – справедливість, яка сприяє рівновазі благодіянь» сказав:
 - А) Цицерон
 - Б) Арістотель
 - В) Марк Аврелій
7. Які риси властиві українському народові?
 - А) Співчуття, благодійність, милосердя
 - Б) Милосердя, раціональність, співчуття
 - В) Співчуття, набожність, раціональність
8. До початку 18 ст. благодійництво було прерогативою:
 - А) Церкви
 - Б) Держави
 - В) не існувало взагалі
9. Представники, якого класу переважно входили до братств
 - А) церковнослужителі
 - Б) міщани
 - В) козацтво
10. Які форми допомоги існували у сільській громаді:
 - А) безоплатна допомога погорільцям
 - Б) безоплатне навчання дітей
 - В) будівництва шпиталів та лікарень
11. Після Жовтневою революції благодійність була визнана соціальним явищем
 - А) буржуазного суспільства
 - Б) робітничого суспільства
 - В) феодального суспільства
12. Благодійність в незалежній Україні:

- А) сприймається як частина сфери офіційного адміністрування
Б) задіяна в сфері впливу політики
В) здійснюється без вказівок «згори»
13. Благодійна діяльність в Україні визначена законом України:
А) «Про господарські товариства»
Б) «Про благодійну діяльність та благодійні організації»
В) «Про товариства з обмеженою відповідальністю»
14. Виокремлюють такі функції благодійності:
А) виховну, економічну, прогностичну, соціальну
Б) економічну, політичну, громадську, соціальну
В) соціальну, превентивну, виховну, політичну
15. Штаб-квартира координаційного комітету міжнародної волонтерської служби під егідою ЮНЕСКО знаходиться в:
А) Нью-Йорк
Б) Женеві
В) Парижі
16. Характерною рисою волонтерської діяльності є:
А) діяльність виключно в межах держави
Б) залучення працівників-штрафників приватних підприємств в якості покарання
В) відсутність прибутків
17. Визначте принципи діяльності волонтерів:
А) пріоритет здобути нагородження за виконану роботу
Б) визнання рівної важливості особистих і колективних потреб
В) перетворення волонтерства на елемент набуття економічних благ
18. Всеукраїнський громадський центр «Волонтер» був заснований у:
А) 2001 році
Б) 1995 році
В) 1993 році
19. Генеральною асамблеєю ООН _____ рік було проголошено Міжнародним роком волонтерів.
А) 1995 р
Б) 2008 р.
В) 2001 р.
20. У 2011 році в світовому рейтингу благодійності Україна займала ____ місце :
А) 93
Б) 84
В) 105

Анкета самооцінки мотивації до волонтерства

Опис методики:

Анкета складається з 20 питань, кожне з яких має три варіанти відповідей. Респонденту пропонується вибрати один варіант відповіді для кожного питання. Відповіді оцінюються за шкалою від 1 до 3 балів, де 1 бал вказує на низький рівень мотивації, а 3 бали – на високий рівень мотивації.

Питання:

Чому ви вирішили займатися волонтерством?

- А) Хочу допомогти іншим
- Б) Мої друзі також займаються волонтерством
- В) Це допоможе мені у майбутньому

Як ви ставитеся до волонтерської діяльності?

- А) Позитивно, це важливо для суспільства
- Б) Байдуже
- В) Негативно, не розумію, навіщо це потрібно

Чи готові ви присвятити свій вільний час волонтерству?

- А) Так, з задоволенням
- Б) Тільки якщо у мене буде вільний час
- В) Ні, я вважаю, що у мене є більш важливі справи

Ключ до опитування:

Після того, як респондент відповість на всі питання, необхідно підсумувати бали. Максимальна кількість балів, яку можна отримати, – 60.

45-60 балів: Високий рівень мотивації до волонтерства. Респондент усвідомлює важливість волонтерської діяльності та готовий активно брати участь у ній.

30-44 бали: Середній рівень мотивації. Респондент може брати участь у волонтерській діяльності, але його мотивація може залежати від обставин.

До 29 балів: Низький рівень мотивації. Респондент має слабку мотивацію до волонтерства або не усвідомлює його важливості.

Тест на визначення рівня альтруїзму

Інструкція:

Знайдіть тихе місце, де вас ніщо не буде відволікати. Вимкніть мобільний телефон та інші електронні пристрої. Вам знадобиться аркуш паперу та ручка для запису ваших відповідей. Уважно прочитайте кожне питання та три варіанти відповідей, які йдуть після нього. Оберіть варіант відповіді, який, на вашу думку, найкраще відображає вашу реакцію або думку в даній ситуації. Запишіть номер відповіді (А, Б або В) на аркуші паперу.

Намагайтеся відповідати на питання швидко та інтуїтивно, не витрачаючи багато часу на роздуми над кожним питанням. Важливо відповідати чесно та відкрито, оскільки це допоможе отримати найбільш точні результати. Після завершення тесту скористайтеся ключем для оцінки ваших відповідей та інтерпретації результатів.

Питання:

Ви бачите, як людина в метро втратила гаманець. Що ви зробите?

- А) Негайно підніму гаманець і віддам його власнику.
- Б) Пройду повз, це не моя справа.
- В) Спробую знайти власника, але якщо не вийде – залишу гаманець собі.

Ваш колега просить вас допомогти йому з завданням, яке вам вже вдалося вирішити. Що ви зробите?

- А) Допоможу йому, поділюся своїми знаннями та досвідом.
- Б) Відмовлю, у мене немає часу.
- В) Допоможу, але тільки якщо він мені щось за це запропонує.

Ви бачите, як на вулиці хтось ображає бездомного кота. Що ви зробите?

- А) Втручусь і захищу тварину.
- Б) Пройду повз, не хочу мати проблем.
- В) Зателефоную в службу порятунку тварин.

Ваш друг просить вас посидіти з його дитиною, тому що у нього важлива зустріч. Що ви зробите?

- А) З радістю погоджусь допомогти.
- Б) Відмовлю, у мене свої плани.
- В) Погоджусь, але попрошу його віддячити мені пізніше.

Ви бачите оголошення про збір коштів на лікування хворої дитини. Що ви зробите?

- А) Перекажу гроші на лікування.
- Б) Пройду повз, у мене немає зайвих грошей.
- В) Подумаю про це, але швидше за все не перекажу.

Ключ оцінювання:

Відповідь "А" – 3 бали

Відповідь "Б" – 2 бали

Відповідь "В" – 1 бал

Інтерпретація результатів:

21 бал і вище: Високий рівень альтруїзму. Респондент проявляє високу готовність допомагати іншим, навіть якщо це не приносить йому особистої вигоди. Він схильний до альтруїстичної поведінки і готовий відгукнутися на чужу біду.

14-20 балів: Середній рівень альтруїзму. Респондент може допомагати іншим, але його готовність до альтруїстичних дій може залежати від конкретних обставин або особистих вигод.

До 13 балів: Низький рівень альтруїзму. Респондент рідко проявляє готовність допомагати іншим і схильний діяти в основному в своїх інтересах.

Методика «Ціннісні орієнтації» м. Рокіча

Анотація. Система ціннісних орієнтацій визначає змістовний бік спрямованості особистості й становить основу її відносин до навколишнього світу, до інших людей, до себе самої, основу світогляду і ядро мотивації життєвої активності, основу життєвої концепції й «філософії життя».

Сутність розробки: до вашої уваги пропонується оригінальна система обробки й аналізу результатів, отриманих у ході проведення розповсюдженої методики М. Рокіча. Це лише суб'єктивне структурування системи ціннісних орієнтацій, досить умовне. М. Рокіч у своїх дослідженнях відзначав достатню універсальність і гнучкість методики. Передбачається, що в кожного інтерпретатора може бути зовсім інша, своя систематизація цінностей.

Таблична форма «ключа» зручна для обробки матеріалу, дозволяє швидко й чітко структурувати ціннісні орієнтації випробуваних, підходить як для якісного, так і для кількісного аналізу результатів.

Присвоєння номерів кожній із цінностей не є універсальним і ні в якій мірі не визначає ієрархію зазначених цінностей. Цей вимушений хід зроблений для зручності обробки результатів.

Історична довідка. Методика встановлення ціннісних орієнтацій М. Рокіча заснована на прямому ранжуванні списку цінностей і є найпоширенішою в наш час. М. Рокіч розрізняє два класи цінностей:

- термінальні – переконання в тому, що якась кінцева мета індивідуального існування варта того, щоб до неї прагнути;
- інструментальні – переконання в тому, що якийсь образ дій або властивість особистості є кращим у будь-якій ситуації.

Цей розподіл відповідає традиційному розподілу на цінності-цілі й цінності-засоби. Перевагою методики є універсальність, зручність і економічність у проведенні обстеження й обробці результатів, а також гнучкість – можливість варіювати як стимульний матеріал (списки цінностей), так і інструкції. Істотним її недоліком є вплив соціальної бажаності, можливість нещирості. Тому особливу роль у цьому випадку відіграє мотивація діагностики, добровільний характер тестування й наявність контакту між психологом і випробуваним. Методику не рекомендується застосовувати з метою відбору й експертизи. Можливе проведення групового тестування.

Матеріали. Респондентові пред'являється два списки цінностей (по 18 у кожному) або на аркушах паперу, або на картках (порядкові номери зазначаються на оборотному боці картки). У списках випробуваний привласнює кожній цінності ранговий номер, а картки розкладає одну за одною по значимості для нього. Остання форма подачі матеріалу дає більш надійні результати. Спочатку пред'являється набір термінальних (список А), а потім набір інструментальних (список Б) цінностей.

Інструкція: «Зараз вам буде пред'явлений набір з 18 карток з позначенням цінностей. Ваше завдання – розкласти їх у порядку значимості для вас, за тими принципами, якими ви керуєтеся у вашому житті. Кожна цінність написана на окремій картці. Уважно вивчіть картки й вибравши ту, котра для вас найбільш значима, помістіть її на перше місце. Потім виберіть другу по значимості цінність і помістіть слідом за першою. Те ж проробіть із усіма картками, що залишилися. Найменш важлива залишиться останньою й посяде 18 місце. Працюйте не поспішаючи, вдумливо. Якщо в процесі роботи ви зміните свою думку, то можете виправити свої відповіді, помінявши картки місцями. Кінцевий результат повинен відбивати вашу справжню позицію».

Порядок проведення. Для подолання зазначених недоліків методики й більш глибокого проникнення в систему ціннісних орієнтацій можливі зміни інструкції, які дають додаткову діагностичну інформацію й дозволяють зробити більш обґрунтовані висновки. Приміром, після основної серії можна попросити випробуваного ранжувати картки, відповідаючи на наступні запитання.

- В якому порядку й у якому ступені (у відсотках) реалізовані дані цінності у вашому житті?
- Як би ви розташували ці цінності, якби стали таким, яким мріяли?
 - Як, на ваш погляд, це зробила б ідеальна, досконала людина?
 - Як зробило б це, на вашу думку, більшість людей?
 - Як це зробили б ви 5 або 10 років тому? Через 5 або 10 років?

– Як ранжували б картки близькі вам люди? І т. д. у залежності від цілей дослідження
Стимульний матеріал до методики М. Рокіча
(Номер проставляється на зворотному боці картки.)

Список А (термінальні цінності)

1а. Активне діяльне життя (повнота й емоційна насиченість життя).

2а. Життєва мудрість (зрілість суджень і здоровий глузд, що досягаються життєвим досвідом).

3а. Здоров'я (фізичне й психічне).

4а. Цікава робота.

5а. Краса природи й мистецтва (переживання прекрасного в природі й у мистецтві).

6а. Любов (духовна й фізична близькість із коханою людиною).

7а. Матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних ускладнень).

8а. Наявність гарних і вірних друзів.

9а. Суспільне визнання (повага навколишніх, колективу, товаришів по роботі).

10а. Пізнання (можливість розширення своєї освіти, світогляду, загальної культури, інтелектуальний розвиток).

11а. Продуктивне життя (максимально повне використання своїх можливостей, сил і здібностей).

12а. Розвиток (робота над собою, постійне фізичне й духовне вдосконалювання).

13а. Розваги (приємне, необтяжливе проведення часу, відсутність обов'язків).

14а. Воля (самостійність, незалежність у судженнях і вчинках).

15а. Щасливе сімейне життя.

16а. Щастя інших (добробут, розвиток і вдосконалювання інших людей, усього народу, людства в цілому).

17а. Творчість (можливість творчої діяльності). 18а. Упевненість у собі (внутрішня гармонія, свобода від внутрішніх протиріч, сумнівів).

Список Б (інструментальні цінності)

16. Акуратність (охайність), уміння тримати в порядку речі, порядок у справах.

26. Вихованість (гарні манери).

36. Високі запити (високі вимоги до життя й високі домагання).

46. Життєрадісність (почуття гумору).

56. Ретельність (дисциплінованість).

66. Незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче).

76. Непримиренність до недоліків у собі й інших.

86. Освіченість (широта знань, висока загальна культура).

96. Відповідальність (почуття обов'язку, уміння дотримуватися слова).

106. Раціоналізм (уміння здорово та логічно мислити, приймати обмірковані, раціональні рішення).

116. Самоконтроль (стриманість, самодисципліна).

126. Сміливість у відстоюванні своєї думки, своїх поглядів.

136. Тверда воля (уміння наполягти на своєму, не відступати перед труднощами).

146. Терпимість (до поглядів і думок інших, уміння прощати іншим їхні помилки й омани).

156. Широта поглядів (уміння зрозуміти чужу точку зору, поважати інші смаки, звичаї, звички).

166. Чесність (правдивість, щирість).

176. Ефективність у справах (працьовитість, продуктивність у роботі).

186. Чуйність (дбайливість).

Обробка й аналіз результатів

Аналізуючи ієрархію цінностей, слід звернути увагу на їхнє угруповання випробуваням у змістовні блоки. Так, наприклад, можна виділити «конкретні» і «абстрактні» цінності, цінності професійної самореалізації й особистого життя тощо. Інструментальні цінності можуть групуватися в етичні, цінності спілкування, цінності справи, індивідуалістичні й конформістські, а також альтруїстичні цінності, цінності самоствердження, прийняття інших і т. д.

Психолог повинен спробувати вловити індивідуальну закономірність. Якщо не вдається виявити жодної закономірності, можна припустити або несформованість у випробуваного системи цінностей, або нещирість відповідей.

КЛЮЧ

Система цінностей		Список А Термінальні цінності					Список Б Інструментальні цінності						
1	Особистісні	2а	3а	6а	12а	15а	18а	16	26	46	96	116	166
	Суспільні	1а	5а	8а	13а	14а	16а	66	76	126	146	156	186
	Професійні	4а	7а	9а	10а	Па	17а	36	56	86	106	136	176
	(відображують самореалізацію суб'єкта)												
2	Самоствердження	2а	3а	9а	12а	16а	18а	36	66	86	116	126	166
	Спілкування	1а	5а	6а	8а	13а	15а	16	46	76	146	156	186
	Справи	4а	7а	10а	Па	14а	17а	26	56	96	106	136	176
	(дані корелюють із вектором спрямованості)												
3	Індивідуалістичні	1а	3а	9а	12а	14а	17а	36	66	96	126	136	166
	Конформістські	4а	6а	7а	8а	13а	18а	26	46	56	86	116	176
	Альтруїстичні	2а	5а	10а	11а	15а	16а	16	76	106	146	156	186
	(спрямованість в системі міжособистісних відносин)												

**Методики для визначення стану готовності до волонтерської діяльності
за психологічним критерієм**

Додаток Б.1.

**Методика діагностики стресостійкості, розроблена Томасом Холмсом і
Річардом Раге (адаптована до підліткового та юнацького віку)**

Опис методики:

Шкала включає в себе список з 43 життєвих подій, кожна з яких має певний "ваговий коефіцієнт" у балах, що відображає рівень стресу, пов'язаного з цією подією. Респондентам пропонується вказати, які з цих подій вони пережили протягом останнього року.

Питання:

№	Подія	Бали
1	Смерть близького друга	100
2	Розлучення батьків	73
3	Переїзд в інше місто	63
4	Значне погіршення успішності в училищі	53
5	Серйозна травма або хвороба	50
6	Розставання з другом/подругою	45
7	Смерть близького родича	45
8	Зміна складу сім'ї (наприклад, народження братика чи сестрички)	39
9	Значні проблеми з друзями	37
10	Зміна закладу освіти	36
11	Зміна житлових умов	31
12	Зміна звичного способу життя	30
13	Зміна особистих звичок (наприклад, режиму дня, харчування)	28
14	Проблеми зі здоров'ям членів сім'ї	26
15	Зміна відносин з батьками	25
16	Зміна відносин з вчителями	23
17	Зміна відносин з одногрупниками	20
18	Зміна відносин з іншими родичами	19
19	Зміна відносин з іншими дорослими	18
20	Зміна відносин з друзями	17

Інструкції для виконання:

Прочитайте список подій.

Відзначте ті події, які ви пережили протягом останнього року.

Підсумуйте бали за всі відзначені події.

Інтерпретація результатів:

Більше 300 балів: Високий рівень стресу, значно підвищений ризик розвитку стресових розладів або фізичних захворювань.

150-299 балів: Середній рівень стресу, помірно підвищений ризик розвитку стресових розладів або фізичних захворювань.

До 149 балів: Низький рівень стресу, ризик розвитку стресових розладів або фізичних захворювань нижчий.

Тест на рівень емпатії

Тест на рівень емпатії спрямований на виявлення здатності людини співпереживати почуттям та стану іншого, здатність визначати настрій співрозмовника. Синонімами емпатії є співчуття, співчуття, співпереживання. Це здатність особистості розуміти емоційний стан іншої людини і усвідомлено виявити співчуття до неї, показати, що її чують та розуміють. Емпатуючий усвідомлює, що почуття, які він відчуває, є відображенням почуттів іншої людини. Проте, розділяти можна як сумні емоції, а й радісні. Також, відрізняється *рівень емпатії* від легкого відгуку до глибокого занурення у чуттєвий світ іншу людину. Емпатія допомагає забезпечувати створення більш глибоких та особистісних відносин. Спостерігаючи за жестами, мімікою, поглядом, інтонацією голосу та іншими дрібницями ми можемо краще зрозуміти та порозумітися з іншими людьми. Середній та низький рівень емпатії можуть бути корисні як у роботі, у спілкуванні з друзями, так і у побудові власної родини. А ось високий рівень емпатії може сильно поранити, якщо пропускати все через себе і не відокремлювати чужі емоції від своїх. Якщо емпат високого рівня глибоко поринув у почуття співрозмовника, то швидше за все потім відчує спустошення. У звичайному житті середнього та низького рівня емпатії нам достатньо. Емпатію протягом життя можна розвивати і підвищувати, якщо ми хочемо краще розуміти наших рідних та близьких.

Питання:

У мене є звичка уважно вивчати особи та поведінку людей, щоб зрозуміти їх характер, нахили, здібності.

Так.

Ні.

Якщо оточуючі виявляють ознаки нервозності, я зазвичай залишаюся спокійним.

Так.

Ні.

Я більше вірю аргументам свого розуму, ніж інтуїції.

Так.

Ні.

Я вважаю цілком доречним для себе цікавитись домашніми проблемами товаришів по службі.

Так.

Ні.

Я можу легко увійти в довіру до людини, якщо буде потрібно.

Так.

Ні.

Зазвичай я з першої зустрічі вгадую "споріднену душу" в новій людині.

Так.

Ні.

Я з цікавості зазвичай заводжу розмову про життя, роботу, політику з випадковими попутниками в поїзді, літаку.

Так.

Ні.

Я втрачаю душевну рівновагу, якщо оточуючі чимось пригнічені.

Так.

Ні.

Моя інтуїція - більш надійний засіб розуміння оточуючих, ніж знання чи досвід.

Так.

Ні.

Виявляти цікавість до внутрішнього світу іншої особистості – нетактовно.

Так.

Ні.

Часто своїми словами я ображаю близьких людей, не помічаючи того.

Так.

Ні.

Я легко можу уявити себе якоюсь твариною, відчуті її звички та стани.

Так.

Ні.

Я рідко розмірковую про причини вчинків людей, які безпосередньо стосуються мене.

Так.

Ні.

Я рідко приймаю близько до серця проблеми своїх друзів.

Так.

Ні.

Зазвичай за кілька днів я відчуваю: щось має статися з близькою мені людиною, і очікування виправдовуються.

Так.

Ні.

У спілкуванні з діловими партнерами зазвичай намагаюся уникати розмов про особисте.

Так.

Ні.

Іноді близькі дорікають мені за черствість, неухважність до них.

Так.

Ні.

Мені легко вдається, наслідуючи людей, копіювати їхню інтонацію, міміку.

Так.

Ні.

Мій цікавий погляд часто бентежить нових партнерів.

Так.

Ні.

Чужий сміх зазвичай заражає мене.

Так.

Ні.

Часто, діючи навмання, проте знаходжу правильний підхід до людини.

Так.

Ні.

Плакати від щастя безглуздо.

Так.

Ні.

Я здатний повністю злитися з коханою людиною, ніби розчинившись у ній.

Так.

- Ні.
Мені рідко зустрічалися люди, яких би я розумів без зайвих слів.
- Так.
- Ні.
Я мимоволі чи з цікавості часто підслуховую розмови сторонніх людей.
- Так.
- Ні.
Я можу залишатися спокійним, навіть якщо всі навколо мене хвилюються.
- Так.
- Ні.
Мені простіше підсвідомо відчуту сутність людини, ніж зрозуміти її, "розклавши по полицках".
- Так.
- Ні.
Я спокійно ставлюся до дрібних неприємностей, які трапляються у когось із членів сім'ї.
- Так.
- Ні.
Мені було б важко задушевно, довірливо розмовляти з настороженою, замкненою людиною.
- Так.
- Ні.
У мене творча натура – поетична, мистецька, артистична.
- Так.
- Ні.
Я без особливої цікавості вислуховую сповіді нових знайомих.
- Так.
- Ні.
Я засмучуюсь, якщо бачу, що плаче людини.
- Так.
- Ні.
Моє мислення більше відрізняється конкретністю, строгістю, послідовністю, ніж інтуїцією.
- Так.
- Ні.
Коли друзі починають говорити про свої неприємності, я вважаю за краще перевести розмову на іншу тему.
- Так.
- Ні.
Якщо я бачу, що у когось із близьких погано на душі, то зазвичай утримуюсь від розпитувань.
- Так.
- Ні.
Мені важко зрозуміти, чому дрібниці можуть так сильно засмучувати людей.
- Так.
- Ні.

Джерело: https://psycho-test.org/uk/test/empathy_test.html

Анкета самооцінки досвіду волонтерства

Інструкція: Будь ласка, уважно прочитайте кожне твердження і оцініть, наскільки воно відповідає вашому досвіду волонтерства. Використовуйте наступну шкалу для відповідей:

- 1 – Зовсім не згоден/згодна
- 2 – Скоріше не згоден/згодна
- 3 – Не впевнений/впевнена
- 4 – Скоріше згоден/згодна
- 5 – Повністю згоден/згодна

Твердження:

Я відчуваю, що мій досвід волонтерства був корисним для мене особисто.

Відповідь: _____

Я відчуваю, що мій вклад як волонтера мав позитивний вплив на спільноту.

Відповідь: _____

Я вважаю, що отримав достатньо підтримки та навчання від організації, в якій я брав участь в якості волонтера.

Відповідь: _____

Я відчуваю, що мій час, проведений на волонтерство, був добре використаний.

Відповідь: _____

Я відчуваю, що зміг розвинути нові навички та компетенції завдяки волонтерству.

Відповідь: _____

Я відчуваю, що волонтерство допомогло мені краще зрозуміти потреби інших людей.

Відповідь: _____

Я відчуваю, що волонтерство допомогло мені стати більш відкритим і толерантним до інших.

Відповідь: _____

Я відчуваю, що волонтерство допомогло мені розвинути свої комунікативні навички.

Відповідь: _____

Я відчуваю, що волонтерство допомогло мені покращити своє резюме та професійні перспективи.

Відповідь: _____

Я відчуваю, що волонтерство дало мені можливість зустріти цікавих людей та налагодити нові знайомства.

Відповідь: _____

Розділ для рефлексії (необов'язково):

Які аспекти мого досвіду волонтерства були найбільш значущими для мене?

Які навички або компетенції я розвинув завдяки волонтерству?

Як я можу використовувати свій досвід волонтерства для подальшого розвитку та кар'єрного росту?

Інструкція по інтерпретації результатів:

Підсумуйте ваші бали. Максимальна кількість балів – 50.

40-50 балів: Ваш досвід волонтерства був дуже позитивним і ви відчуваєте, що отримали від нього багато.

30-39 балів: Ваш досвід волонтерства був загалом позитивним, але існують аспекти, які могли б бути кращими.

20-29 балів: Ваш досвід волонтерства мав як позитивні, так і негативні моменти. Можливо, вам варто розглянути можливості для покращення вашого досвіду в майбутньому.

До 19 балів: Ваш досвід волонтерства, можливо, не був таким позитивним, як ви хотіли б. Важливо проаналізувати, що саме не влаштовує вас, і знайти способи для покращення вашого досвіду в майбутньому.

Анкета самооцінки готовності до саморозвитку

Інструкція: Будь ласка, уважно прочитайте кожне твердження і оцініть, наскільки воно відповідає вашому ставленню до саморозвитку. Використовуйте наступну шкалу для відповідей:

- 1 – Зовсім не згоден/згодна
- 2 – Скоріше не згоден/згодна
- 3 – Не впевнений/впевнена
- 4 – Скоріше згоден/згодна
- 5 – Повністю згоден/згодна

Твердження:

Я вважаю, що саморозвиток є важливою частиною мого життя.

Відповідь: _____

Я регулярно встановлюю цілі для свого особистісного розвитку.

Відповідь: _____

Я готовий/готова витратити час і ресурси на свій саморозвиток.

Відповідь: _____

Я часто читаю книги, статті або інші матеріали, які сприяють моєму саморозвитку.

Відповідь: _____

Я відкритий/відкрита до змін і готовий/готова адаптуватися до нових обставин.

Відповідь: _____

Я регулярно аналізую свої сильні та слабкі сторони, щоб зрозуміти, над чим мені потрібно працювати.

Відповідь: _____

Я вірю, що саморозвиток допомагає мені досягати успіху в житті.

Відповідь: _____

Я готовий/готова вчитися на своїх помилках і використовувати їх для самовдосконалення.

Відповідь: _____

Я часто відвідую тренінги, семінари або інші заходи для особистісного розвитку.

Відповідь: _____

Я вважаю, що саморозвиток є безперервним процесом, який триває все життя.

Відповідь: _____

Розділ для рефлексії (необов'язково):

Які конкретні кроки я можу зробити для покращення своєї готовності до саморозвитку?

Які ресурси або інструменти я можу використовувати для підтримки свого саморозвитку?

Які перешкоди можуть завадити моєму саморозвитку і як я можу їх подолати?

Інструкція по інтерпретації результатів:

Підсумуйте ваші бали. Максимальна кількість балів – 50.

40-50 балів: Висока готовність до саморозвитку. Ви активно працюєте над своїм особистісним розвитком і використовуєте різні ресурси для досягнення своїх цілей.

30-39 балів: Добра готовність до саморозвитку. Ви розумієте важливість саморозвитку і робите певні кроки для його досягнення, але є простір для покращення.

20-29 балів: Середня готовність до саморозвитку. Ви маєте певне розуміння важливості саморозвитку, але можливо не використовуєте всі можливості для його досягнення.

До 19 балів: Низька готовність до саморозвитку. Вам може бути корисно переглянути своє ставлення до саморозвитку і знайти нові способи для його підтримки.

Дослідження комунікативних та організаторських схильностей

Тест

Дослідження комунікативних та організаторських схильностей (КОС) за допомогою тест-опитувальника КОЗ можна проводити і з одним досліджуваним, і з групою. Досліджуваним роздають тексти опитувальника, бланки для відповідей, зачитується інструкція.

Інструкція: «Запропонований вам тест містить 40 питань. Прочитайте їх та дайте відповіді на всі питання за допомогою бланка. На бланку надруковані номери питань. Якщо ваша відповідь на питання позитивна, тобто ви погоджуєтесь з тим, про що запитують у питанні, то на бланку відповідний номер обведіть кружечком. Якщо ваша відповідь негативна, тобто ви не погоджуєтесь, то відповідний номер закресліть. Слідкуйте, щоб номер питання і номер у бланку для відповідей співпадали. Майте на увазі, що питання носять загальний характер і не можуть містити всіх необхідних подробиць. Тому уявіть собі типові ситуації і не задумуйтесь над деталями. Не слід витрачати багато часу на роздуми, відповідайте швидко. Можливо, на деякі питання вам буде важко відповісти. Тоді намагайтесь дати ту відповідь, якій ви надаєте перевагу. При відповіді на будь-яке з цих питань звертайте увагу на його перші слова та узгоджуйте свої відповіді з ними. Відповідаючи на питання, не прагніть створити заздалегідь приємне враження. Важлива ваша відвертість при відповіді».

Опитувальник

1. Чи багато у вас друзів, з якими ви постійно спілкуєтесь?
2. Чи часто вам вдається схилити більшість своїх знайомих до прийняття ними вашої думки?
3. Чи довго вас турбує почуття образи, яку завдали вам хтось із приятелів?
4. Чи завжди вам важко орієнтуватися у критичній ситуації, що склалась?
5. Чи є у вас прагнення до встановлення нових знайомств з різними людьми?
6. Чи подобається вам займатись громадською роботою?
7. Чи вірно, що вам приємніше та простіше проводити час з книжками або з якими-небудь іншими справами, ніж з людьми?
8. Якщо виникли які-небудь завади у здійсненні ваших намірів, то чи легко відступаєте від них?
9. Чи легко ви встановлюєте контакти з людьми, які значно старші за віком?
10. Чи любите ви придумувати та організовувати зі своїми приятелями різні ігри та розваги?
11. Чи важко вам включатись у нову для вас компанію?
12. Чи часто ви відкладаєте на інші дні ті справи, які потрібно було б виконати сьогодні?
13. Чи легко вам вдається встановлювати контакти з незнайомими людьми?
14. Чи прагнете ви добитися, щоб ваші приятелі, колеги діяли у відповідності з вашою думкою?
15. Чи важко ви адаптуєтесь у новому колективі?
16. Чи вірно, що у вас не буває конфліктів з колегами з причини невиконання ними своїх обов'язків, зобов'язань?
17. Чи прагнете ви при нагоді познайомитись та поговорити з новою людиною?
18. Чи часто у вирішенні важливих справ ви приймаєте ініціативу на себе?
19. Чи дратують вас оточуючі люди і чи хочеться вам побути одному?
20. Чи правда, що ви зазвичай погано орієнтуєтесь при незнайомих умовах?
21. Чи подобається вам постійно знаходитись серед людей?
22. Чи виникає у вас роздратування, якщо вам не вдається закінчити розпочату справу?
23. Чи зазнаєте ви почуття утруднення, незручності, якщо прийдеться проявити ініціативу, щоб познайомитись з новою людиною?
24. Чи правда, що ви стомлюєтесь від частого спілкування з приятелями?
25. Чи любите ви брати участь у колективних іграх?
26. Чи часто ви проявляєте ініціативу при вирішенні питань, що стосуються інтересів ваших друзів, знайомих?
27. Чи правда, що ви почуваєте себе невпевнено серед малознайомих людей?
28. Чи вірно, що ви рідко прагнете довести свою правоту?
29. Чи вважаєте ви, що вам не дуже важко внести пожвавлення в малознайому компанію?
30. Чи брали ви участь у громадській роботі в школі?

31. Чи прагнете ви обмежити коло своїх знайомих невеликою кількістю людей?
32. Чи вірно, що ви не прагнете відстоювати свою думку або рішення, якщо воно не було відразу прийняте вашими товаришами?
33. Чи відчуваєте себе невимушено, попавши у незнайому вам компанію?
34. Чи охоче ви приступаєте до організації різних заходів для своїх товаришів?
35. Чи правда, що ви не відчуваєте себе достатньо впевненим та спокійним, коли потрібно говорити що-небудь великій групі людей?
36. Чи часто ви спізнюєтесь на ділові зустрічі, побачення?
37. Чи вірно, що у вас багато друзів?
38. Чи часто ви потрапляєте у центр уваги своїх товаришів?
39. Чи часто ви соромитесь, почуваетесь незручно при спілкуванні з малознайомими людьми?
40. Чи правда, що ви не дуже впевнено почуваете себе в оточенні великої групи своїх приятелів?

Бланк для відповідей являє собою чотири колонки з цифрами, що означають номери питань та пронумеровані від 1 до 40 у певному порядку, точно такому, як на зразку. Якщо досліджуваних було декілька, то при необхідності бланки підписують на зворотній стороні.

Обробка результатів

Мета обробки результатів – отримання індексів комунікативних та організаторських здібностей. Для цього відповіді досліджуваного зіставляють із дешифратором і підраховують кількість збігів окремо за комунікативними та організаторськими схильностями. У дешифраторі враховується за рядками розташування номерів питань у бланку для відповідей.

1	5	9	13	17	21	25	29	33	37
2	6	10	14	18	22	26	30	34	38
3	7	11	15	19	23	27	31	35	39
4	8	12	16	20	24	28	32	36	40

Дешифратор

Схильності	Відповіді	
	позитивні	негативні
Комунікативні	номера питань 1-го рядка	номера питань 2-го рядка
Організаторські	номера питань 3-го рядка	номера питань 4-го рядка

$$K_k = \frac{K_x}{20}; \quad K_o = \frac{O_x}{20}, \text{ де}$$

K_k – коефіцієнт комунікативних схильностей;

K_o – коефіцієнт організаційних схильностей;

Щоб визначити рівень комунікативних та рівень організаторських здібностей, потрібно порахувати їх коефіцієнти. Коефіцієнти являють собою відношення кількості збігів відповідей тієї чи іншої схильності до максимально можливої кількості збігів, у даному випадку – до 20. Формули для підрахунку такі:

K_x та O_x – кількість співпадаючих з дешифратором відповідей, відповідно до комунікативних та організаційних схильностей.

Аналіз результатів

У ході аналізу результатів спочатку дають оцінку рівня комунікативних та організаторських схильностей досліджуваного. Для цього користуються шкалою оцінок.

Шкала оцінок комунікативних та організаторських схильностей

K_k	K_o	Шкала оцінки
0,10–0,45	0,2–0,55	1
0,46–0,55	0,56–0,65	2

0,56–0,65	0,66–0,70	3
0,66–0,75	0,71–0,80	4
0,75–1,00	0,81–1,00	5

Рівень розвитку комунікативних та організаторських схильностей характеризується за допомогою оцінок за шкалою наступним чином. Досліджувані, що отримали оцінку 1, – це люди з низьким рівнем прояву комунікативних та організаторських схильностей.

Досліджувані, що отримали оцінку 2, мають комунікативні та організаційні схильності нижче середнього рівня. Вони не прагнуть до спілкування, почувають себе скуто у новій компанії, колективі, надають перевагу проводити час наодинці, обмежують свої знайомства, відчують труднощі у встановленні контактів з людьми і у виступах перед аудиторією, погано орієнтуються у незнайомій ситуації, не відстоюють свою думку, важко переживають образи. У багатьох справах вони намагаються уникати прояву самостійних рішень та ініціативи.

Для досліджуваних з оцінкою 3 характерний середній рівень прояву комунікативних та організаторських схильностей. Вони прагнуть до контактів з людьми, не обмежують коло своїх знайомств, відстоюють свою думку, планують свою роботу, однак потенціал їх схильностей не відрізняється високою стійкістю. Ця група досліджуваних потребує подальшої серйозної та планомірної виховної роботи по формуванню та розвитку комунікативних та організаторських схильностей.

Досліджувані, що отримали оцінку 4, відносяться до групи з високим рівнем прояву комунікативних та організаторських схильностей. Вони не губляться у новій обстановці, швидко знаходять друзів, постійно прагнуть розширити коло знайомих, займаються громадською діяльністю, допомагають близьким, друзям, проявляють ініціативу у спілкуванні, з задоволенням беруть участь у організації громадських заходів, здатні приймати самостійні рішення у важкій ситуації. Все це вони роблять не за примусом, а згідно внутрішнім прагненням.

Досліджуваним, що отримали вищу оцінку 5, притаманний дуже високий рівень прояву комунікативних та організаторських схильностей. Вони відчувають потребу у комунікативній та організаторській діяльності і активно прагнуть до неї, швидко орієнтуються у складних ситуаціях, невимушено поводять себе у новому колективі, це ініціативні люди, які віддають перевагу у важливих справах або у складній ситуації приймати самостійні рішення, відстоюють свою думку та досягають, щоб її сприймали інші. Вони можуть внести пожвавлення у незнайому компанію, люблять організувати різні ігри, заходи, настійливі у діяльності, яка їх приваблює, і самі шукають такі справи, які б задовольняли їх потребу у комунікації та організаційній діяльності.

Комунікативні та організаторські схильності являють собою важливий компонент та передумови розвитку здібностей у тих видах діяльності, які пов'язані зі спілкуванням з людьми, з організацією колективної роботи. Вони є важливою ланкою у розвитку педагогічних здібностей.

Бажання займатись організаційною діяльністю та спілкуватись з людьми залежить і від змісту відповідних форм активності, і від типологічних особливостей самої особистості. В основному вони визначаються суб'єктивною цінністю та значущістю для людини майбутніх результатів її активності та ставлення і відношення до осіб, з якими вона взаємодіє. Це слід врахувати, складаючи рекомендації для осіб з низьким рівнем розвитку досліджуваних схильностей. Достатньо часто схильності з'являються у ході таких видів діяльності і спілкування, які спочатку людині байдужі, але по мірі включення в них стають значущими. Тут важливі власні зусилля та подолання комунікативних бар'єрів, які можливі, якщо людина ставить собі свідому мету саморозвитку.